



STUDIU:

**MECANISME EFICIENTE DE
INCLUZIUNE A PERSOANELOR CU
DIZABILITĂȚI
ÎN PROCESUL ELECTORAL**

Chișinău, 2016

CUPRINS:

I. Preliminarii

II. Scopul și metodologia studiului

III. Generalități

3.1. Ce se înțelege prin „dizabilitate”

3.2. Date statistice privind situația persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova

IV. Cadrul normativ internațional și practica altor țări în materie de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral

V. Situația curentă și de perspectivă a cadrului normativ național ce vizează participarea persoanelor cu dizabilități în procesul decizional

VI. Inițiative și mecanisme aplicate de CEC în vederea sporirii accesibilității procesului electoral

5.1. Activitățile CEC îndreptate spre asigurarea votului neasistat al persoanelor cu dizabilități

5.2. Rezultatele chestionarelor de evaluare a nivelului de accesibilitate și dotare cu echipament logistic a secțiilor de votare

I. Preliminarii

Acest studiu a fost realizat în vederea executării Planului de acțiuni al Comisiei Electorale Centrale pentru anul 2016 în conformitate cu activitățile prevăzute în Planul strategic al CEC pentru anii 2016-2019, aprobat prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale (în continuare – CEC) nr. 4496 din 9 februarie 2016. Efectuarea unui studiu privind dezvoltarea și punerea în aplicare a mecanismelor eficiente de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral, cu respectarea principiului egalității de gen, se regăsește ca acțiune preconizată la pct. 2.2 din Obiectivul nr. 2 „Sporirea accesibilității procesului electoral” al Planului de acțiuni menționat mai sus și a fost prevăzută spre executare pentru trimestrul II al anului 2016. Direcția analiză și documentare a fost desemnată coordonator pentru elaborarea studiului, alte subdiviziuni ale aparatului CEC, și anume Direcția management alegeri, Direcția juridică, Direcția comunicare, relații publice și mass-media, fiind implicate în proces după competență.

Prezentul studiu folosește metode de cercetare aplicată, prin intermediul cărora autorii își propun să prezinte situația curentă în domeniul cercetat, atât din Republica Moldova, cât și din alte țări, pentru a face o comparație a nivelului atins în țara noastră, a propune soluții, dar și pentru a elucida posibilitățile efective de a implementa realizările altor state.

Demersul nostru se bazează pe tendința actuală globală de a atrage în procesele sociale toate grupurile care într-un fel sau altul sînt marginalizate, indiferent de cauze – fie medicale, fie religioase, fie tradiționale, fie din lipsa resurselor. Incluziunea este termenul care definește acest proces.

Categoria de cetățeni către care se îndreaptă atenția autorilor prezentului studiu sînt persoanele cu dizabilități și aici se au în vedere nu numai alegătorii, deci persoanele care au drept de vot, cât și persoanele care încă nu au atins vîrsta de 18 ani.

Deși își anunță permanent politica de austeritate socială, Republica Moldova a ratificat în anul 2010 Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și și-a asumat angajamente definite în acte legislative de referință, precum Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. În elaborarea politicilor de incluziune a persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova apar bariere de care trebuie ținut cont, fiind vorba în primul rînd de insuficiența generalizată a resurselor financiare. Bugete limitate au atît autoritățile care sînt chemate să asigure condiții egale pentru toți cetățenii în toate sferile sociale, inclusiv în domeniul electoral, cât și persoanele cu dizabilități care, de regulă, au un venit neîndestulător, au un nivel de instruire mai modest și mai puține oportunități economice pentru a și-l asigura.

În pofida acțiunilor întreprinse pe parcursul ultimilor ani atît la nivel național, cât și local, accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la serviciile de infrastructură socială și educație, obstacolele și limitările de încadrare în cîmpul muncii, persistența modelului medical în stabilirea invalidității, precum și predominarea formelor rezidențiale de protecție socială continuă să rămîna provocări majore ale sistemului actual de protecție socială a acestei categorii de persoane.

Pornind de la aceste considerente, autorii studiului de față și-a formulat obiectivul de a prezenta cele mai bune practici în domeniul de referință și de a propune soluții realizabile în condițiile Republicii Moldova.

II. Scopul și metodologia studiului

Scopul studiului constă în descrierea situației curente privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități, relevarea bunelor practici în domeniu aplicate în alte țări și formularea propunerilor realizabile în țara noastră cu privire la mecanismele de incluziune tot mai sporită a categoriei respective în procesul electoral.

Metodologia studiului

La realizarea acestui studiu a fost utilizată *tehnica documentară*, fiind analizate rapoartele consiliilor electorale de circumscripție de nivelul I și II și cele ale birourilor electorale ale secțiilor de votare care au activat la alegerile locale generale din anul 2015 sub aspectul participării persoanelor cu dizabilități la votare. Rapoartele au prezentat în premieră date statistice cu privire la participarea la vot a persoanelor cu nevoi speciale. Acest model de raport (care să includă și aceste date statistice) a fost aprobat de Comisie și dat spre executare organelor electorale inferioare. Datele cuprinse în acestea au fost sistematizate în baza rapoartelor întocmite de birourile electorale ale secțiilor de votare și consiliile electorale de circumscripție constituite în aceste alegeri. Din aceste rapoarte se cunoaște câți alegători cu nevoi speciale au participat la vot.

Informații utile studiului au fost culese din actele normative postate pe site-urile oficiale ale instituțiilor de management electoral din diverse state, preponderent cele dezvoltate economic și cu un nivel înalt al democrației, care reglementează participarea alegătorilor cu dizabilități la procesul electoral. Autorii studiului s-au oprit și asupra practicii din statele vecine cu același parcurs istoric în ultimul semicentenar.

În scopul cercetării problemei a fost aplicată și *metoda focus-grup*, fiind desfășurate în acest sens ședințe în perioada 2014-2016 cu participarea funcționarilor Aparatului Comisiei Electorale Centrale, a reprezentanților administrației publice locale și ai organizațiilor societății civile cu implicații în problema analizată. Focus-grupurile au fost organizate pentru a elucida problemele existente în această sferă și necesitățile de îmbunătățire.

De asemenea, ca bază pentru realizarea cercetării, a fost utilizată *metoda interviului*, iar ca instrument de investigare chestionarul, în cazul nostru *Chestionarul de evaluare a nivelului de accesibilitate a secțiilor de votare* prin intermediul căruia au fost obținute date cu privire la dotarea localurilor secțiilor de votare cu mijloace ce facilitează exercitarea votului de către persoanele cu dizabilități.

III. GENERALITĂȚI

3.1. Ce se înțelege prin „dizabilitate”

Dizabilitatea este parte a condiției umane. Aproape oricine are parte la un moment dat în viață de o dizabilitate temporară, iar cei care ajung la vârste înaintate vor trece prin momente tot mai dese de dificultăți de funcționare. Fiecare epocă s-a confruntat cu chestiunea morală și politică legată de cum ar fi mai bine să includă și să sprijine persoanele cu dizabilități. Această chestiune

va deveni tot mai acută pe măsură ce demografia societăților se schimbă și tot mai mulți oameni ajung la o vârstă înaintată.

Dizabilitatea este unul dintre mijloacele semnificative de diferențiere socială în societățile moderne, marcat substanțial de influența unor ideologii. Modul în care o societate exclude anumite grupuri sau indivizi implică procese de încadrare în categorii, punându-se accentul pe apariția și identificarea unor incapacități, pe aspectele inferioare și inacceptabile ale unei persoane.

Dizabilitatea apare ca o problema de drepturi umane, care implică lupta pentru alegere, justiție socială și participare. În toate țările se afirmă necesitatea integrării și se explică ritmul lent al progresului din cauza barierelor arhitecturale, financiare, tehnice, psihologice, sociale.

Actualmente se folosesc termeni, precum „persoană cu handicap”, „invalid” sau „persoană cu dizabilitate”, dându-se preferință celei din urmă. Cu toate că se insistă asupra ultimei noțiuni, deoarece ar fi o noțiune neutră și nu lezează în nici un fel persoanele respective, totuși chiar în practica unor state, ca de exemplu Franța care a atins un nivel avansat al democrației și al dezvoltării economice, se utilizează noțiunea de „persoană handicapată” („personne handicapée”), dar cu explicațiile de rigoare care constau în aceea că, deși pentru marea majoritate a oamenilor viziunea asupra handicapului rămâne în aria stigmatului, noțiunea de handicap a evoluat enorm de-a lungul timpului și actualmente se referă la numeroase forme de deficiențe. În Franța legea în vigoare privind persoanele în cauză se numește „Loi n° 2005-102 du 11 février 2005 pour l'égalité des droits et des chances, la participation et la citoyenneté des personnes handicapées”.¹

Actele normative și legislative ale Federației Ruse utilizează termenul „invalid”², acesta fiind un termen consacrat. În prezent se folosește tot mai des termenul „persoane cu posibilități limitate de sănătate” („лица с ограниченными возможностями здоровья”).

Noile tendințe pe plan mondial impun termenul de „persoană dizabilitată” (de către societate) în locul celei de „persoană cu dizabilități”, tocmai pentru a sublinia faptul că dizabilitatea nu este un atribut al persoanei, ci este un atribut al relației persoană – mediu. Mediul neadaptat este cel care „dizabilitează” o persoană din cauza barierelor arhitecturale pe care aceasta le întâmpină.³

Potrivit Organizației Internaționale a Persoanelor cu Dizabilități (DPI), dizabilitatea este definită ca fiind „rezultatul interacțiunii dintre o persoană care are o infirmitate și barierele ce țin de mediul social și atitudinal de care ea se poate lovi”.

Organizația Mondială a Sănătății propune următoarea definiție a dizabilității: „Dizabilitatea este reprezentată de orice restricție sau lipsă (rezultată în urma unei infirmități) a capacității (abilității) de a îndeplini o activitate în maniera sau la nivelul considerate normale pentru o ființă umană”.

Organizația Națiunilor Unite (ONU), în baza Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, utilizează următoarea definiție: „Persoanele cu dizabilități includ acele persoane care au deficiențe fizice, mentale, intelectuale sau senzoriale de durată, deficiențe care, în interacțiune cu diverse bariere, pot îngreuna participarea deplină și efectivă a persoanelor în societate, în condiții de egalitate cu ceilalți”. Această formulă o regăsim și în Legea Republicii Moldova nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

¹ <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000809647>

² Федеральный закон от 24 ноября 1995 г. №181-ФЗ "О социальной защите инвалидов в Российской Федерации"

³ <http://www.eupd.ro/wp-content/uploads/2011/09/Curriculum.pdf>

La nivelul Uniunii Europene, dizabilitatea este văzută ca o problemă a întregii societăți. Aceasta presupune pregătirea și adaptarea continuă în toate sferele vieții, pentru primirea și menținerea acestor persoane în curentul principal al vieții sociale.

Există două modele ale dizabilității, cu viziuni opuse:

- modelul social al dizabilității (coincide cu viziunea actuală a Uniunii Europene),
- modelul medical al dizabilității (predominant în trecut).

Modelul social al dizabilității. Acest model a fost creat chiar de către persoanele cu dizabilități. El s-a constituit, în primul rând, într-un rezultat al răspunsului pe care societatea l-a dat nevoilor lor, dar și ca urmare a experiențelor trăite de ele, în cadrul sistemului sanitar și de asigurări sociale, care le determina să se simtă izolate și oprimate din punct de vedere social. Negarea șanselor, restricționarea alegerii și a autodeterminării, precum și lipsa controlului asupra sistemelor de sprijin din viața lor, le-au determinat să pună la îndoială părerile subiacente care asigurau dominația tradițională a modelului medical.

În cadrul modelului social, dizabilitatea este înțeleasă ca o relație inegală în cadrul unei societăți, în care nevoilor persoanelor cu infirmități li se acordă adesea prea puțină atenție sau deloc. Aici dizabilitatea este văzută ca o problemă individuală. Dacă o persoană are o infirmitate vizuală, de mobilitate sau auditivă de exemplu, incapacitatea sa de a vedea, a merge sau auzi este percepută ca fiind dizabilitatea sa personală.

Modelul medical este uneori, de asemenea, cunoscut drept „modelul tragediei personale” pentru că privește dificultățile prin care trec persoanele cu infirmități, ca fiind provocate de modul în care sînt formate trupurile lor și de experiența pe care o au în a face anumite lucruri.⁴

Reacțiile la dizabilitate s-au schimbat începînd cu anii 1970, declanșate în mare parte de auto-organizarea persoanelor cu dizabilități și de tendința crescîndă de a vedea dizabilitatea ca pe o chestiune care ține de drepturile omului.

Din punct de vedere istoric, persoanele cu dizabilități au fost în mare parte îngrijite prin oferirea unor soluții care le segregau, cum ar fi instituții rezidențiale și școli speciale. În prezent în Republica Moldova funcționează astfel de instituții,

Actualmente politicile se schimbă în sensul unei includeri sociale și educaționale, iar soluțiile concentrate pe partea medicală cedează în fața unor abordări mai interactive care recunosc faptul că persoanele sînt dizabitate atît de factori de mediu, cît și de propriile corpuri.

În statele Uniunii Europene dizabilitatea se grupează în mod diferit. De exemplu, legislația franceză distinge următoarele 5 mari grupuri de dizabilitate: dizabilitate motoare, dizabilitate psihică, dizabilitate mentală, dizabilitate senzorială, boli invalidante (On distingue aujourd'hui 5 grandes familles de handicap: le handicap moteur, le handicap psychique, le handicap mental, le handicap sensoriel, les maladies invalidantes⁵).

În România, sînt recunoscute următoarele dizabilități: fizice, vizuale, auditive, surdo-cecitate, somatice, mintale, psihice, HIV/SIDA, asociate, boli rare.

În Federația Rusă persoanele cu dizabilități sînt acele persoane care au deficiențe fizice și (sau) psihice de dezvoltare, adică surzii, hipoacuzii, orbii, slabvăzătorii, cu deficiențe grave ale vorbirii, cu deficiențe ale aparatului locomotor ș.a. (– это люди, имеющие недостатки в физическом и (или) психическом развитии, то есть глухие, слабослышащие, слепые, слабовидящие, с тяжёлыми нарушениями речи, нарушениями опорно-двигательного аппарата и другие).

⁴ <http://www.onphr.ro/dizabilitatea/ce-este-dizabilitatea/>

⁵ <https://informations.handicap.fr/art-definition-du-handicap-874-6028.php>

Termenul larg „invalid” este definit în Legea nr. 181 menționată mai sus prin „persoană care are o problemă de sănătate cu tulburări persistente ale funcțiilor organismului din cauza bolii, consecințelor rănilor sau defectelor, ceea ce duce la limitarea activității sale și necesită protecție socială” („лицо, которое имеет нарушение здоровья со стойким расстройством функций организма, обусловленное заболеваниями, последствиями травм или дефектами, приводящее к ограничению жизнедеятельности и вызывающее необходимость его социальной защиты”)⁶.

În zilele noastre, foarte multă lume are o viziune clișeizată asupra dizabilității, își imaginează că persoana cu dizabilități este infirmă, se mișcă într-un cărucior pe roți, dar nu trebuie să se uite că în realitate dizabilitatea de foarte multe ori nu se vede. De la 80% până la 85% din persoanele cu dizabilități au o deficiență invizibilă și această majoritate nu poate fi neglijată.

Prezentul studiu vizează în principal persoanele cu dizabilități vizuale, auditive și locomotorii.

3.2. Date statistice privind situația persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova

Conform Raportului mondial privind dizabilitatea din anul 2011 emis de Organizația Mondială a Sănătății în colaborare cu Banca Mondială, la nivel global persoanele cu dizabilitate constituie circa 15% din populația lumii. La nivel european numărul persoanelor cu dizabilități reprezintă circa 80 milioane sau și mai mult de 15% din întreaga populație. Unul din patru europeni are un membru de familie cu dizabilitate⁷. Totodată, numărul copiilor cu dizabilități variază între 93 milioane în cazul copiilor în vârstă de 0-14 ani, până la 150 de milioane pentru grupa de vârstă de 0-18 ani.

În acest context, dizabilitatea este o provocare tot mai serioasă la nivel mondial, inclusiv în Republica Moldova, din cauza procesului de îmbătrânire a populației, a riscului de accidente, precum și a numărului în creștere a cazurilor de afecțiuni cronice. Conform datelor prezentate de Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova (BNS) numărul total al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova este de 184,3 mii persoane, inclusiv 14,0 mii copii cu vârsta de 0-17 ani. Persoanele cu dizabilități reprezintă 5,2% din populația totală a țării, iar copiii cu dizabilități constituie 2% din numărul total al copiilor din Republica Moldova. În ultimii 5 ani numărul acestora a crescut cu 3,8% în general, iar în cazul copiilor a scăzut cu 7,9%. În medie la 10 mii locuitori revin 518 persoane cu dizabilități și 199 copii cu dizabilități la 10 mii copii cu vârsta 0-17 ani. Aproape fiecare a șaptea persoană cu dizabilitate se încadrează în categoria celor cu dizabilitate severă.⁸

Potrivit calculului privind dizabilitatea în statele Europei de Est și Asiei Centrale, estimate de Agenția SUA pentru Dezvoltare Internațională (USAID) situația efectivă din aceste state diferă de cea oficială. Calculele USAID sînt bazate pe statistica națională și internațională disponibilă privind dizabilitatea, de asemenea pe estimările efectuate de organizațiile persoanelor cu dizabilități.⁹ Astfel, numai datele oficiale furnizate de autoritățile Federației Ruse arată o cifră de

⁶ Федеральный закон от 24 ноября 1995 г. №181-ФЗ "О социальной защите инвалидов в Российской Федерации"

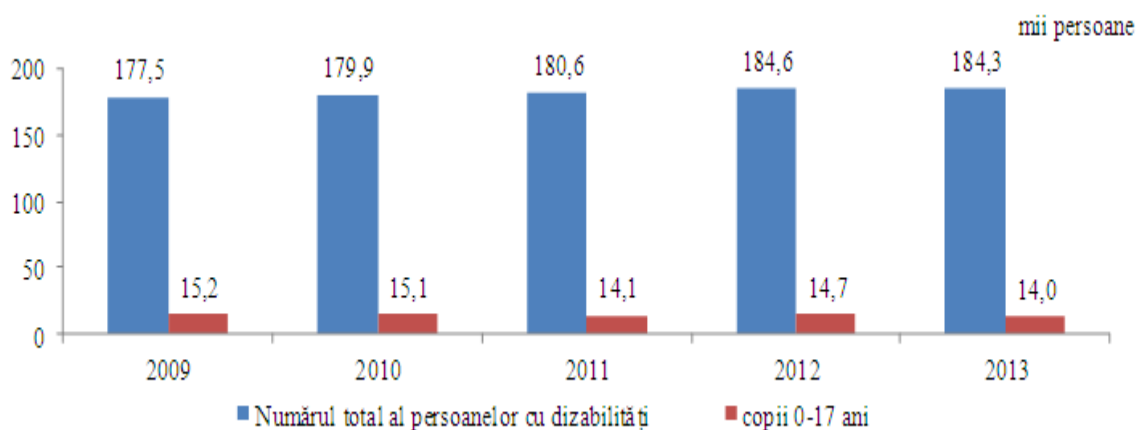
⁷http://www.coe.md/index.php?option=com_content&view=article&id=328%3Aghid-hr-disabilities-2011&catid=132%3Apublications&Itemid=176&lang=en

⁸ http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_adaptare_final.pdf

⁹ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_384826.pdf

peste 9,2% (2010) din totalul populației și peste 10% din totalul de alegători¹⁰, Armenia dă cifra de 5,8% (2011), iar Belarus 5,3% (2011). În opinia autorilor raportului¹¹ aceste cifre demonstrează o diminuare a datelor cu privire la dizabilitate în aceste țări. Am adus aceste cifre pentru a avansa supoziția că datele furnizate de BNS a RM, probabil, nu reflectă situația de facto, întrucât nu sînt recunoscute cu dizabilități toate acele persoanele care s-ar raporta la această categorie, sau cifrele privind numărul total al populației nu este corect și de aici rezultă procentul atît de mic al celor cu dizabilități.

Figura 1. Numărul estimat al persoanelor cu dizabilități în Republica Moldova¹²



Numărul persoanelor cu dizabilități la evidența organelor asigurării sociale de stat reprezintă 183,4 mii persoane, iar restul de circa 0,9 mii persoane sînt persoane cu dizabilități aflate în evidența organelor de forță.

Tabelul 1. Numărul persoanelor cu dizabilități la evidența organelor asigurării sociale de stat

	2009	2010	2011	2012	2013
Total persoane cu dizabilități, mii	176,7	179,1	179,8	183,7	183,4
inclusiv cu (%):					
dizabilități severe	14,9	14,8	14,8	14,9	15,1
dizabilități accentuate	65,9	65,8	66,0	66,1	65,7
dizabilități medii	19,2	19,4	19,2	18,9	19,2

¹⁰ <http://www.cikrf.ru/inv/postancik/Zp091067.jsp>

¹¹ http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-moscow/documents/publication/wcms_384826.pdf

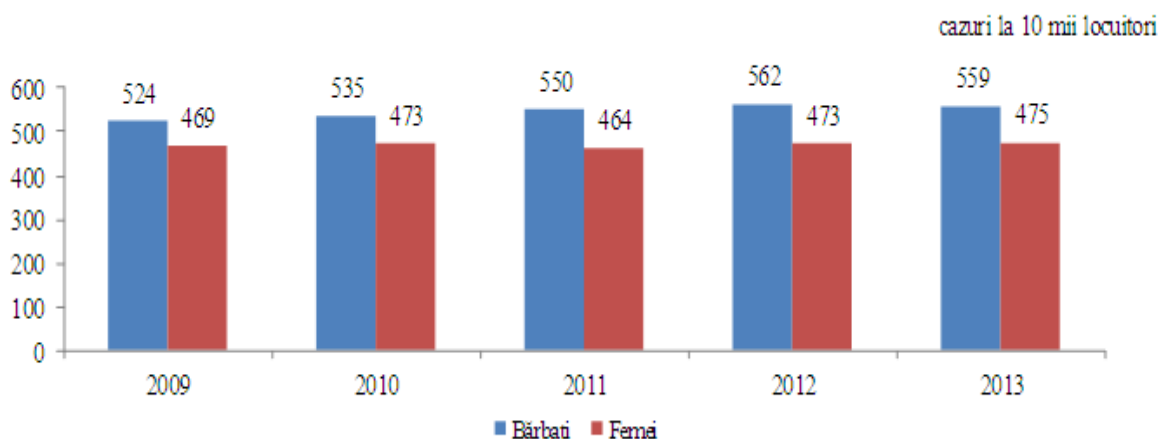
¹² <http://speranta.md/?p=251&lang=en>

inclusiv copii, mii	15,2	15,1	14,1	14,7	14,0
inclusiv cu (%):					
dizabilități severe	40,1	41,1	42,6	42,9	43,6
dizabilități accentuate	50,0	49,0	47,5	46,9	45,0
dizabilități medii	9,9	9,9	9,9	10,2	11,4

Circa 61% din numărul persoanelor cu dizabilități sînt din mediul rural, numărul lor fiind în continuă creștere din 2009 cu 2,6 % pînă în prezent.

Rata dizabilității pentru mediul rural constituie 547 persoane cu dizabilități la 10 mii locuitori, comparativ cu 472 persoane cu dizabilități la 10 mii locuitori din mediul urban. Sub aspectul repartiției pe sexe, la 10 mii femei revin în medie 475 femei cu dizabilități comparativ cu 559 pentru bărbați.

Figura 2. Rata dizabilității totale pe sexe



Numărul beneficiarilor de pensii de dizabilitate s-a majorat cu 2,3% comparativ cu anul 2009. Biroul Național de Statistică prezintă pentru anul 2014 doar date cu privire la repartizarea persoanelor în vîrstă de 18 ani și peste, recunoscute cu dizabilitate primară, pe clase de boli și pe medii. Astfel, în total au fost recunoscute cu dizabilitate primară 12 254 persoane, dintre care în mediul urban – 4 532 persoane și în mediul rural – 7 722 persoane.

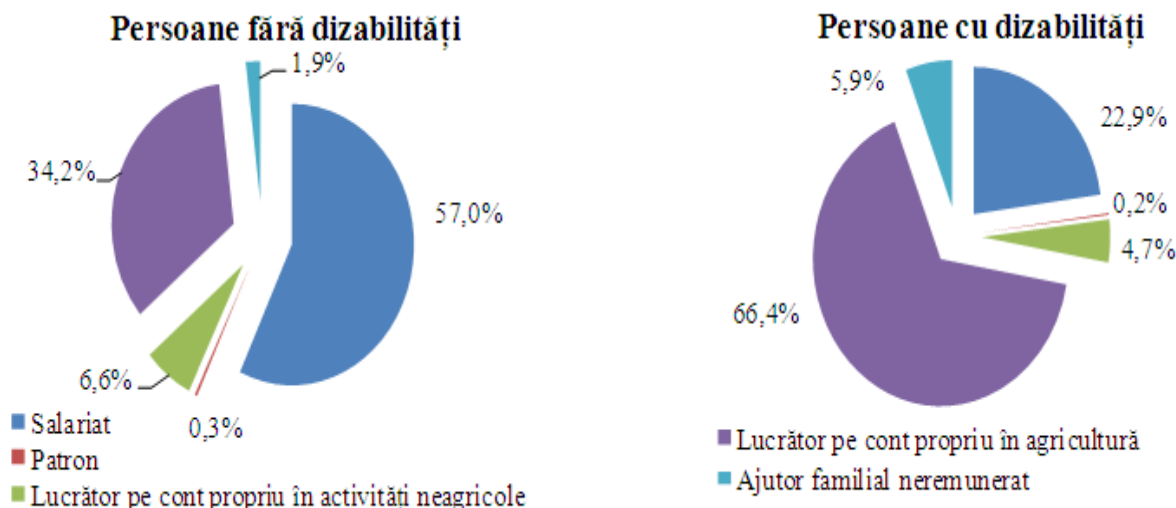
Nivelul de trai al gospodăriilor cu persoane cu dizabilități

Conform datelor studiului selectiv în gospodării Cercetarea Bugetelor Gospodăriilor Casnice, 41,4% din persoanele cu dizabilitate în vîrstă de 15 ani și peste sînt ocupate în cîmpul muncii, comparativ cu 65,9% în cazul persoanelor fără dizabilitate. Nivelul de ocupare al persoanelor cu dizabilități este determinat de gradul de severitate, astfel încît în cazul persoanelor cu dizabilitate medie sînt ocupate 57,6%, persoanele cu dizabilitate accentuată în proporție de 44,8%, iar cele cu dizabilitate severă - 11,2%.

După statutul ocupațional, preponderent persoanele cu dizabilități sînt angajate pe cont propriu în agricultură (66,4%), numărul acestora fiind dublu comparativ cu persoanele fără dizabilități, în

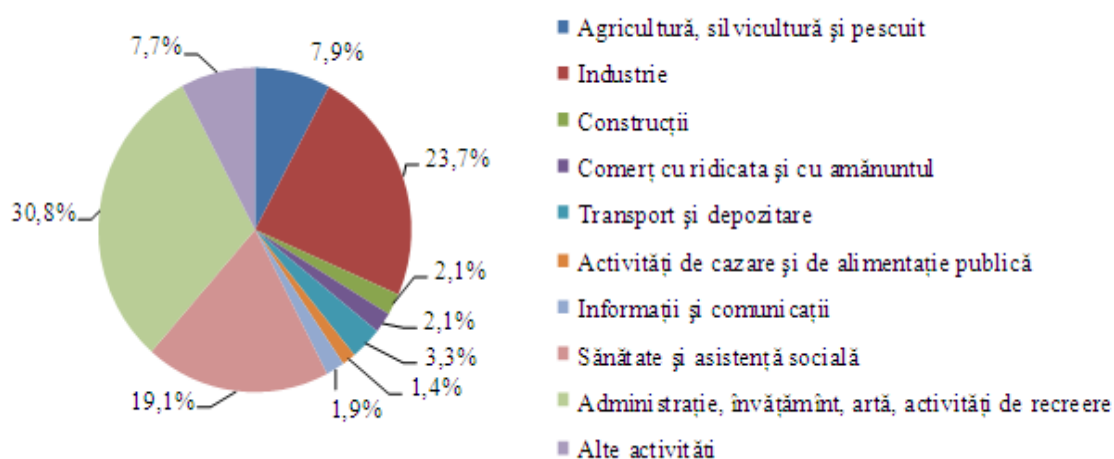
special fiind caracteristic preponderent pentru persoanele din mediul rural (76,3%). Totodată, persoanele cu dizabilități din mediul urban în proporție de 56 la sută din total persoane ocupate sînt salariați.

Figura 14. Structura persoanelor cu dizabilități după statutul ocupațional în anul 2013



Dacă ne referim la numărul total de salariați din Republica Moldova la sfîrșitul anului 2013, constatăm că doar 0,8% reprezintă persoanele cu dizabilități. Cea mai mare pondere a persoanelor cu dizabilități în total salariați se înregistrează în domeniul sănătății și asistenței sociale - 1,8%, industrie - 1,2% și administrație, învățămînt, artă și activități de recreere - 1,0% din numărul total de salariați. Persoanele cu dizabilități cu statut de salariat în proporție de 31 la sută activează în domeniul administrație, învățămînt, artă și activități de recreere, 24 la sută în industrie, 19 la sută în domeniul sănătate și asistență socială, 8 la sută în agricultură, silvicultură și pescuit.

Figura 15. Structura persoanelor cu dizabilități pe tipuri de activități, anul 2013



În anul 2013 la Agenția Națională de Ocupare a Forței de Muncă s-au înregistrat cu statut de somer 565 persoane cu dizabilități, din care 168 persoane au fost plasate în cîmpul muncii. Aproape 2 mii persoane cu dizabilități au beneficiat de informare și consiliere profesională.

În anul 2013 din total gospodării, 15,5% au avut în componența lor cel puțin o persoană cu dizabilitate. Din aceste gospodării, 24,4% erau formate doar din persoane cu dizabilități, iar restul 75,6% fiind gospodării în componența cărora erau și alte persoane. Majoritatea gospodăriilor cu persoane cu dizabilități sînt gospodăriile în componența cărora persoană cu dizabilitate este un adult și doar în cazul a 5,8% din gospodării, persoana cu dizabilitate este copilul.

În general, gospodăriile cu persoane cu dizabilități rămîn a fi în condiții mai puțin avantajoase cu referire la nivelul de dotare și confort al locuințelor, chiar dacă comparativ cu anul 2012 accesul gospodăriilor cu persoane cu dizabilități la principalele utilități s-a îmbunătățit.

Prezența a cel puțin o persoană cu dizabilitate în gospodărie influențează nivelul de trai al acesteia. Astfel, gospodăriile care nu au în componență persoane cu dizabilități mai frecvent apreciază nivelul de trai ca fiind foarte bun sau bun (11,1%), pe cînd cele cu persoane cu dizabilități mai rar apreciază nivelul de trai ca fiind bun sau foarte bun (6,7%). La fel e și în cazul aprecierii nivelului de trai comparativ cu anul precedent, unde ponderea celor care trăiesc mai rău este semnificativ mai mare pentru gospodăriile cu cel puțin o persoană cu dizabilități (36,2% față de 28,4% gospodării fără persoane cu dizabilități).

În cazul aprecierii stării de sănătate constatăm că 56,6% dintre persoanele cu dizabilitate își apreciază starea de sănătate ca fiind rea și foarte rea, 42,3% menționează o stare de sănătate satisfăcătoare, iar 1,1% - foarte bună sau bună. Cel mai des își percep starea de sănătate ca fiind rea și foarte rea persoanele cu dizabilitate severă (80,2%) și copiii cu vîrsta 0-17 ani cu dizabilități medii (58,5%).

Așadar, potrivit datelor prezentate de BNS, numărul persoanelor cu dizabilități este de aproximativ 5,2% din numărul total al populației care constituia 3 555 159 persoane la situația din 1 ianuarie 2015 (fără teritoriul transnistrean și municipiul Tighina).

Din datele statistice prezentate mai sus constatăm o creștere anuală ușoară a numărului persoanelor cu dizabilități de diferite grade, existența problemelor de ordin economic și ocupațional în cîmpul muncii cu care se confruntă persoanele cu dizabilități și de aici trebuie trase concluzii în ceea ce privește atragerea acestor persoane în sfera de interese sub aspect electoral.

IV. CADRUL NORMATIV INTERNAȚIONAL ȘI PRACTICA ALTOR ȚĂRI ÎN MATERIE DE INCLUZIUNE A PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL ELECTORAL. PREZENTARE COMPARATIVĂ

Principalele acte internaționale în ceea ce privește participarea persoanelor cu dizabilități la viața politică și publică sînt Declarația Universală a drepturilor omului din 10 decembrie 1948¹³; Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966¹⁴; Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități din 13 decembrie 2006¹⁵; Codul bunelor practici

¹³ Republica Moldova a aderat la Declarația Universală a drepturilor omului prin hotărîrea Parlamentului nr. 217-XII din 28 iulie 1990.

¹⁴ În vigoare pentru Republica Moldova din 26 aprilie 1993.

¹⁵ Ratificată de către Republica Moldova la 9 iulie 2010 prin Legea nr. 166.

în materie electorală¹⁶; Codul de bune practici în materie de referendum¹⁷; Declarația interpretativă (revizuită) a codului bunelor practici în materie electorală a participării persoanelor cu dizabilități la alegeri¹⁸.

Inițiativele internaționale au înglobat treptat drepturile omului în cazul persoanelor cu dizabilități. ONU și-a concentrat, în mod deosebit, atenția asupra drepturilor persoanelor cu dizabilități în special după anul 1970, deși primele referințe la tematica respectivă datează încă din 1948, când a fost adoptată Declarația universală a drepturilor omului. Enumerăm, în continuare, principalele acte adoptate la nivel internațional privind drepturile persoanelor cu dizabilități:

- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Declarația privind drepturile persoanelor handicapate mintal” - 1971;
- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Declarația privind drepturile persoanelor handicapate” - 1975;
- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Anul internațional al persoanelor handicapate” - 1981;
- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Programul mondial de acțiune în favoarea persoanelor cu handicap. Deceniul persoanelor handicapate: 1983-1992” - 1982;
- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Convenția cu privire la drepturile copilului” - 1989;
- Rezoluția Adunării Generale a ONU „Reguli standard privind egalizarea șanselor persoanelor cu handicap”, culminând cu semnarea la 30 martie 2007 de către Națiunile Unite a Convenției cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități (CRPD).¹⁹

După adoptarea Convenției un număr record de state și-au demonstrat angajamentul pentru respectarea drepturilor persoanelor cu dizabilități prin semnarea acesteia, inclusiv Republica Moldova.

La 3 mai 2008 Convenția a intrat în vigoare, fiind recunoscută drept primul instrument juridic obligatoriu care vizează direct drepturile și libertățile persoanelor cu dizabilități, oferind un nivel de protecție fără precedent, stabilind standarde universale minime de acțiune, precum și pași concreți care ar asigura incluziunea persoanelor cu dizabilități în toate domeniile de activitate.

Principiul nediscriminării pe motiv de dizabilitate reprezintă firul roșu al acestei Convenții. În special, Convenția prevede că invalizii se bucură de aceleași drepturi și libertăți fundamentale ca și ceilalți membri ai societății - egalitate și nediscriminare, transport, informație, egalitate în fața legii, învățământ, sănătate, muncă, protecție socială, participare la viața politică, socială, culturală.²⁰

Pentru exercitarea mai eficientă a drepturilor persoanelor cu dizabilități Convenția specifică modul în care toate drepturile se aplică persoanelor cu dizabilități, identificând domeniile unde urmează a fi efectuate adaptări.

Declarația Universală a drepturilor omului prevede:
Articolul 1

¹⁶ Adoptat de Comisia europeană pentru Democrație prin Drept la 18-19 octombrie 2002 în cadrul celei de-a 52-a Reuniune Plenară.

¹⁷ Adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 70-a sesiune plenară.

¹⁸ Adoptată de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 39-a adunare (Veneția, 15 decembrie 2011) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 89-a sesiune plenară.

¹⁹ http://www.coe.md/index.php?option=com_content&view=article&id=328%3Aghid-hr-disabilities-2011&catid=132%3Apublications&Itemid=176&lang=en

²⁰ http://www.ombudsman.md/sites/default/files/rapoarte/raport_adaptare_final.pdf

Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sînt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de celelalte în spiritul fraternității.

Articolul 2

1. Fiecare se poate prevala de toate drepturile și de toate libertățile proclamate în prezenta Declarație, fără nici o deosebire, în special de rasă, de culoare, de sex, de limbă, de religie, de opinie politică sau de orice altă opinie, de origine națională sau socială, de avere, de naștere sau decurgînd din orice altă situație.

2. Pe lângă aceasta, nu se va face nici o deosebire bazată pe statutul politic, juridic sau internațional al țării sau al teritoriului de care aparține o persoană, fie această țară sau teritoriu independente, sub tutelă, neautonome sau supuse unei limitări oarecare a suveranității.

Articolul 6

Fiecare are dreptul să i se recunoască personalitatea sa juridică, oriunde s-ar afla.

Articolul 7

Toți oamenii sînt egali în fața legii și au dreptul fără deosebire la o protecție egală a legii. Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar încălca prezenta Declarație și împotriva oricărei provocări la o astfel de discriminare.

Articolul 21

1. Orice persoană are dreptul să participe la conducerea treburilor publice ale țării sale, fie direct, fie prin intermediul unor reprezentanți liber aleși.

2. Orice persoană are dreptul de acces, în condiții de egalitate, la funcțiile publice ale țării sale.

3. Voința poporului este baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste care trebuie să aibă loc periodic, prin sufragiu universal egal și prin vot secret sau după o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice conține următoarele prevederi:

Articolul 25

Orice cetățean are dreptul și posibilitatea, fără nici una din discriminările la care se referă articolul 2 și fără restricții nerezonabile:

a) de a lua parte la conducerea treburilor publice, fie direct, fie prin intermediul unor reprezentanți liber aleși;

b) de a alege și de a fi ales, în cadrul unor alegeri periodice, oneste, cu sufragiu universal și egal și cu scrutin secret, asigurînd exprimarea liberă a voinței alegătorilor;

c) de a avea acces, în condiții generale de egalitate, la funcțiunile publice din țara sa.

Articolul 26

Toate persoanele sînt egale în fața legii și au, fără discriminare, dreptul la o ocrotire egală din partea legii.

În această privință legea trebuie să interzică orice discriminare și să garanteze tuturor persoanelor o ocrotire egală și eficace contra oricărei discriminări, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare.

Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități se referă la participarea acestora în art. 29:

Articolul 29 Participarea la viața politică și publică

Statele Părți vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea, în condiții de egalitate cu alții, și se angajează:

(a) Să se asigure că persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și deplin la viața politică și publică, în condiții de egalitate cu ceilalți, în mod direct sau prin reprezentanți liber aleși, precum și dreptul și oportunitatea de a vota și de a fi alese, printre altele, prin:

(i) Asigurarea de proceduri, facilități și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și utilizat;

(ii) Protejarea dreptului persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret la alegerile și referendumurile publice, fără intimidare, de a candida la alegeri, de a deține efectiv un mandat ales și de a îndeplini orice funcție publică, la orice nivel guvernamental, facilitând utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;

(iii) Garantarea exprimării libere a voinței persoanelor cu dizabilități ca electori și în acest scop, dacă este cazul, la solicitarea acestora, să permită asistarea la vot de către o persoană la alegerea lor;

(b) Să promoveze activ un mediu în care persoanele cu dizabilități pot participa efectiv și pe deplin la administrarea afacerilor publice, fără discriminare și în condiții de egalitate cu ceilalți și să încurajeze participarea lor la afacerile publice, inclusiv:

(i) Să activeze în cadrul organizațiilor neguvernamentale și asociațiilor care se ocupă de viața publică și politică a țării și la activitățile și administrarea partidelor politice;

(ii) Să formeze și să adere la organizații ale persoanelor cu dizabilități pentru a le reprezenta pe acestea din urmă la nivel internațional, național, regional și local.

Codul bunelor practici în materie electorală stipulează cinci principii fundamentale care stau la baza patrimoniului electoral european: sufragiul universal, egal, liber exprimat, secret și direct.

Referindu-se la sufragiul universal, Codul prevede:

1. Sufragiul universal

1.1. Norme și excepții

Sufragiul universal înseamnă, în principiu, că fiecare persoană are dreptul de a alege și de a fi ales. Cu toate acestea, acest drept poate și trebuie să fie exercitat sub rezerva anumitor condiții.

a. Condiția de vîrstă:

i. dreptul de a alege și de a fi ales poate fi exercitat numai sub rezerva limitei minime de vîrstă;

ii. dreptul de a alege trebuie să fie dobîndit cel tîrziu la atingerea vîrstei majoratului.

iii. dreptul de a fi ales ar trebui garantat la aceeași vîrstă cu dreptul de a alege, în orice caz nu mai tîrziu de vîrsta de 25 de ani, cu excepția cazurilor cînd pentru ocuparea anumitor posturi este impus un cenz special de vîrstă (de exemplu membru în camera deputaților, Președinte al Statului).

b. Condiția de naționalitate:

i. condiția de naționalitate poate fi aplicată;

ii. cu toate acestea, se recomandă de a permite străinilor să participe la alegerile locale după o anumită perioadă de domiciliere în țară.

c. Condiția de reședință:

i. condiția de reședință poate fi impusă;

ii. în acest context reședința înseamnă domiciliul obișnuit;

iii. condiția de a domicilia o anumită perioadă poate fi impusă cetățenilor numai în cazul participării la alegerile locale sau regionale;

iv. perioada obligatorie de reședință nu trebuie să depășească șase luni; o perioadă mai lungă poate fi cerută numai pentru a garanta protecția minorităților naționale;

v. dreptul de a alege și de a fi ales poate fi acordat cetățenilor care domiciliază în afara țării.

d. Privarea de dreptul de a alege și de a fi ales:

i. privarea cetățenilor de dreptul de a alege și de a fi ales poate fi prevăzută, dar numai sub rezerva următoarelor condiții cumulative:

ii. privarea trebuie să fie prevăzută de lege;

iii. principiul proporționalității trebuie să fie respectat; condițiile privării cetățenilor de dreptul de a fi ales pot fi mai flexibile decît cele prevăzute pentru dreptul de a alege;

iv. Suspendarea drepturilor electorale trebuie să se bazeze pe recunoașterea incapacității mintale sau condamnarea la privațiune de libertate prin hotărîre definitivă a instanței de judecată pentru comiterea unor infracțiuni grave.

v. Mai mult decît atît, suspendarea drepturilor politice sau constatarea incapacităţii mintale poate fi impusă numai prin hotărârea specială a instanţei de judecată.

Codul de bune practici în materie de referendum conţine prevederi referitoare la votul universal:

1. Votul universal

1.1. Regulă şi excepţii

Votul universal implică în principiu ca toţi oamenii să aibă drept de vot. Cu toate acestea, anumite condiţii pot fi prevăzute – şi este necesar a fi prevăzute:

a. Vîrsta: dreptul de vot trebuie să fie supus unei cerinţe a vîrstei minime, însă va fi dobîndit cel tîrziu o dată cu vîrsta majoratului;

b. Cetăţenia:

i. cetăţenia poate fi prevăzută drept condiţie;

ii. cu toate acestea, este recomandabil ca, după o anumită perioadă de rezidenţă, străinilor să li se permită să voteze la un referendum pe plan local.

c. Rezidenţa:

i. rezidenţa poate fi impusă ca o condiţie;

ii. în acest caz, prin rezidenţă se înţelege reşedinţa obişnuită;

iii. pentru persoanele avînd cetăţenia aceluşi stat, o condiţie de durată a rezidenţei poate fi impusă doar în cazul unui referendum pe plan local sau regional;

iv. această durată de rezidenţă trebuie să fie rezonabilă şi, ca regulă generală, să nu depăşească şase luni;

v. este de dorit ca dreptul de vot să le fie acordat cetăţenilor rezidenţi în străinătate.

d. Pierderea dreptului de vot:

i. poate fi prevăzută pierderea (interzicerea) dreptului de vot al unei persoane, însă cu întrunirea cumulativă a următoarelor condiţii:

ii. trebuie să fie prevăzută de lege;

iii. trebuie să respecte principiul proporţionalităţii;

iv. trebuie să se justifice printr-o interdicţie pentru motive legate de sănătatea mintală sau de condamnarea penală pentru o infracţiune gravă;

v. de asemenea, retragerea drepturilor politice sau interdicţia pentru motive de sănătate mintală poate fi impusă doar în baza unei hotărîri pronunţate în acest sens de o instanţă judecătorească.

Declaraţia interpretativă (revizuită) a codului bunelor practici în materie electorală a participării persoanelor cu dizabilităţi la alegeri completează Codul bunelor practici în materie electorală şi stipulează că „persoanele cu dizabilităţi trebuie să poată să îşi exercite dreptul la vot şi să participe la viaţa publică şi politică ca reprezentanţi electorali pe baze egale cu alţi cetăţeni. Participarea tuturor cetăţenilor la viaţa publică şi politică precum şi la procesul democratic este esenţial pentru dezvoltarea societăţilor democratice”.

Aspectele care completează Codul bunelor practici în materie electorală sînt următoarele:

1. Sufragiu universal

- Sufragiul universal este un principiu fundamental al moştenirii electorale europene. Persoanele cu dizabilităţi nu pot fi discriminate în această privinţă, în conformitate cu Art. 29 a Convenţiei Naţiunilor Unite pentru drepturile persoanelor cu dizabilităţi şi jurisprudenţa Curţii Europene a Drepturilor Omului.
- Procedurile de vot şi facilităţile trebuie să fie accesibile persoanelor cu dizabilităţi, aşa ca aceştia să poată să îşi exercite drepturile lor democratice şi să permită în caz de necesitate

asigurarea asistenței la vot, cu respectarea principiului, în care procesul de vot trebuie să fie individual (Codul, art. I.4.b.).

- Aplicarea principiilor de design universal și participarea directă și indirectă a participanților la toate etapele de proiectare, sînt mijloace eficiente pentru îmbunătățirea accesibilității la secțiile de votare și a procedurilor electorale, pentru acordarea votului unei persoane și pentru a obține acces la informațiile referitoare la alegeri.

2. Sufragiu egal

- Principiul „oportunității egale trebuie să fie garantat părților și candidaților în aceeași măsură/la fel” (Codul, art. I. 2.3. a.). Aplicarea acestui principiu trebuie să fie extinsă pentru a include egalitatea de oportunități pentru persoanele cu dizabilități care candidează la alegeri.

3. Sufragiu liber

- În obligația de a „permite alegătorilor să cunoască lista și candidații ce candidează la alegeri” (Codul, art. I.3.1.b.ii), autoritățile publice trebuie să se asigure că informația dată este disponibilă și accesibilă în toate formatele alternative necesare, sub restricția siguranței comune, reglementarea juridică și fezabilitate realistă, în cea mai mare măsură posibilă, ținînd cont de principiul de acomodare rezonabilă. Informația furnizată trebuie să fie ușor de citit și de înțeles.

4. Sufragiu secret

Dreptul persoanelor cu dizabilități de a vota prin vot secret trebuie să fie protejat, inter alia, prin „garantarea exprimării libere a dorinței persoanei cu dizabilități ca alegători și, în acest scop, unde este necesar, la cererea lor, să-și poată permite folosirea tehnologiilor de asistență și/sau să fie asistat la votare de o persoană la propria alegere” în condițiile în care este sigur că persoana aleasă nu exercită o influență necuvenită.

Bune practici internaționale în materie de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral

Referindu-ne la practica incluziunii în procesul electoral al persoanelor cu dizabilități în țările de pe continentul european, remarcăm că majoritatea țărilor membre ale Uniunii Europene au semnat Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la New York de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite în data de 13 decembrie 2006²¹. Unele țări din Uniunea Europeană, cum ar fi Austria, Suedia și Țările de Jos, au eliminat din constituțiile lor toate restricțiile stabilite anterior pentru persoanele cu dizabilități psihosociale și intelectuale. Cele mai multe state, însă, au stabilite restricții la realizarea dreptului de a alege sau de a fi ales pentru persoanele cu astfel de dizabilități, a căror incapacitate a fost declarată în mod legal. Acestor persoane le este limitată participarea atît la alegerile naționale și locale, cît și la alegerile în

²¹ Convenția a fost semnată de Republica Moldova la 30 martie 2007, ratificată prin Legea nr. 166/09.07.2010 și publicată în Monitorul Oficial al RM nr. 126-128/428 din 23 iulie 2010.

Parlamentul European. Uneori, aceste restricții se aplică chiar și nerezidenților, dar cetățeni ai UE, care dacă ar fi în statul lor ar avea dreptul să aleagă Parlamentul European.

Austria: Austria nu limitează dreptul de vot al persoanelor cu dizabilități psihosociale sau intelectuale. Constituția austriacă interzice discriminarea pe motive de handicap, consfințind „tratamentul egal al persoanelor cu handicap și fără handicap în toate sferele vieții de zi cu zi”.²² În Austria toate secțiile de votare la care sînt arondați nevăzători sau slabvăzători au în dotare șabloane speciale pentru a putea vota de sine stătător. Aceste persoane pot fi asistate, la alegerea lor, de o altă persoană sau pot să solicite ajutorul unui oficial electoral. Legislația electorală austriacă prevede acordarea asistenței la vot. În fiecare comunitate/raion se constituie o secție de votare accesibilă persoanelor cu dizabilități și cu sisteme de ghidare pentru persoanele cu handicap de vedere.²³

Belgia: Încă în anul 1980, un decret ministerial stabilea existența obligatorie în fiecare secție de votare a cel puțin unei cabine de vot special concepute pentru alegătorii cu dizabilități. În 2007, ministrul de interne și secretarul de stat pentru problemele persoanelor cu dizabilități au emis un șir de recomandări care să faciliteze acestor persoane accesul la procesul de vot, inclusiv prin a le fi oferită asistența necesară în cadrul exercitării dreptului la vot. Aceste recomandări au fost remise autorităților locale responsabile pentru constituirea secțiilor de votare.

În anul 2009, acele recomandări au fost completate cu o serie de principii directoare și precizări. Conform acestora, votantul care nu se poate deplasa la secția de votare și nici nu poate fi transportat, a cărui boală este confirmată printr-un certificat medical, poate să-și exercite dreptul la vot prin procură.

În campania electorală „Votează decent” din anul 2009, materialele de informare (documente, broșuri, pachete educaționale etc.) au fost confecționate într-un format ”ușor de citit” („*easy to read*”). La alegerile federale din 13 iunie 2010, Partidul Socialist a tradus programul său electoral în limbajul semnelor.

În cadrul alegerilor locale din anul 2012, peste 20 de organizații neguvernamentale cu activități în domeniul apărării drepturilor omului au elaborat un Ghid despre amenajarea secțiilor de votare accesibile persoanelor cu dizabilități. Ghidul a fost publicat de organizația „Accesibilitate Wallonie Bruxelles” (CAWAB)²⁴ și a avut drept scop modificarea și îmbunătățirea legislației electorale sub aspectul incluziunii acestor persoane în alegeri.

În cadrul alegerilor din 2009 desfășurate în municipalitatea Ottignies, un grup din 15 persoane cu dizabilități mentale au organizat, cu sprijinul secretarului de stat pentru persoanele cu handicap, o campanie de informare și conștientizare a necesității participării la vot a persoanelor cu astfel de dizabilități.

În ceea ce privește votarea asistată, alegătorul care, din cauza incapacității fizice, nu se poate deplasa singur în cabina de vot sau de a-și exprima votul în mod individual poate fi ajutat de un ghid sau de o altă persoană, la alegerea sa, cu autorizarea președintelui biroului electoral. Asistență persoanelor cu dizabilități pot acorda toți oficialii electorali din cadrul secției de votare sau aceasta poate fi o persoană special desemnată în acest sens.

²² Art. 7 (1) din Constituția Austriei, disponibilă la link-ul

<http://aceproject.org/ero-en/regions/europe/AT/Austria%20Constitution.pdf/view>

²³ Art. 52 și 66 din Legea privind alegerea Parlamentului (an. 1992, amendată în 2002), disponibilă la link-ul <http://www.legislationline.org/topics/country/44/topic/6>

²⁴ <https://sites.google.com/site/cawabasbl/>

Bulgaria: Unele municipalități din această țară asigură transportarea persoanelor cu dizabilități locomotorii către secția de votare, în baza cererii depuse din timp. În afară de aceasta, se organizează traininguri tematice cu participarea membrilor secțiilor de votare, în cadrul cărora se discută despre drepturile și necesitățile persoanelor cu dizabilități. Cu o lună înainte de ziua alegerilor, persoanele nevăzătoare și slabvăzătoare primesc materiale informative despre scrutinul ce urmează să aibă loc și modul în care acestea vor putea vota. Informația privind persoanele care au nevoie de asistență o furnizează birourilor electorale centrele medicale din raza secțiilor de votare.

Republica Cehă: În această țară alegătorii care, din cauza handicapului sau analfabetismului, nu pot să completeze de sine stătător buletinul de vot, pot fi asistați de o altă persoană, cu condiția ca aceasta să nu fie funcționar electoral²⁵.

Legea privind alegerea Parlamentului Republicii Ceha conține prevederi referitoare la urnele de vot mobile și procedura de vot la locul aflării. Această procedură este realizată de doi membri ai secției de votare, iar prin intermediul urnei de vot mobile pot vota persoanele internate în spitale, maternități, sanatorii, case de odihnă.

Danemarca: Spre deosebire de alte țări, în Danemarca se înregistrează un progres considerabil și un nivel înalt de accesibilitate a procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități. Spre exemplu, pentru persoanele cu dizabilități auditive, instituțiile mass-media din Danemarca utilizează limbajul mimico-gestual și subtitrările în cadrul buletinelor de știri, dezbaterilor dintre candidați și emisiunilor referitoare la alegeri.

În ziua alegerilor, dacă persoana cu dizabilitate auditivă mai are și o altă dizabilitate, ea poate fi însoțită de un asistent care să o conducă la secția de votare. Interpreții în limbajul mimico-gestual nu sînt prezenți permanent în secția de votare, însă, la solicitarea persoanei cu dizabilitate auditivă, funcționarii electorali invită un interpret care să-i acorde asistență acesteia. Asociația Surzilor din Danemarca organizează cluburi de dezbateri și mese rotunde la care invită candidați în alegeri.

De asemenea, autoritățile responsabile de organizarea alegerilor în Danemarca au elaborat un manual cu toate procedurile și obligațiile ce revin funcționarilor electorali în ceea ce privește facilitarea exercitării dreptului la vot de către persoanele cu dizabilități.

Finlanda: Legislația electorală din Finlanda interzice discriminarea pe motiv de dizabilitate, iar constituția garantează drepturile persoanelor care au nevoie de interpretare în limbajul semnelor. Legea prevede că alegătorii a căror capacitate de a completa un buletin de vot este limitată să poată fi ajutați de un funcționar electoral sau de o altă persoană, dar care să păstreze secretul votului. Aceste prevederi se aplică și în cazul procedurii de votare la locul aflării sau la domiciliu.²⁶

²⁵ Art. 19 (6) din Legea privind alegerea Parlamentului în Republica Cehă (1995, amendată în 2006), disponibilă la link-ul <http://www.psp.cz/en/sqw/hp.sqw?k=183>

²⁶ Art. 6, Constituția Finlandei (1999, amendată în anul 2007).

Alegătorii cu deficiențe de vedere pot fi asistați de o persoană la alegerea lor, pot solicita ajutorul funcționarilor electorali sau pot vota anticipat la domiciliu (la prezentarea unui certificat despre dizabilitate).

Franța: Legislația franceză stabilește reguli pentru ca toate site-urile publice, peste 10 mii la număr, inclusiv site-urile autorităților responsabile de organizarea alegerilor, să fie accesibile persoanelor cu handicap.²⁷ Această obligație a fost stabilită prin Legea nr. 2005-102 din 11 februarie 2005²⁸, care prevede normele, metodologia, termenele limită pentru îndeplinirea obligațiilor în acest sens de către funcționarii publici. De asemenea, se organizează cursuri de instruire pentru președinții secțiilor de votare.

Secțiile de votare sînt dotate cu cabine de vot pentru persoanele cu dizabilități, însă buletinele de vot nu se tipăresc în alfabetul Braille și nu se acordă interpretare în limbajul semnelor. În buletinele de vot poate fi imprimată poza candidatului, fapt ce simplifică votul persoanelor cu dizabilitate mentală. Codul electoral francez prevede că alegătorul cu dizabilități poate fi însoțit în cabina de vot de o altă persoană care să o ajute la completarea buletinului de vot. O evoluție pozitivă este și prevederea potrivit căreia mașinile de vot trebuie să permită votarea neasistată, indiferent de tipul de handicap²⁹.

Potrivit legislației electorale franceze, „secțiile de votare, cabinele de vot și mijloacele tehnice utilizate în alegeri trebuie să fie accesibile persoanelor cu handicap, indiferent de tipul handicapului, fie motor, fie senzorial, fie mental, fie psihic”.³⁰

Germania: Datorită campaniilor promovate de Federația germană a nevăzătorilor și slab văzătorilor votarea a devenit mai accesibilă pentru această categorie de persoane încă din anul 2003. Pentru a vota, se folosește o „matrice”, sau altfel spus un șablon, cu părțile solide marcate cu caractere Braille. Instrucțiunile pentru utilizarea acestui dispozitiv mic sînt disponibile pe suporturi accesibile persoanelor cu deficiențe de vedere. Federația a avut o colaborare strînsă cu Guvernul german la proiectarea șablonului, confecționarea matrițelor și promovarea utilizării acestora. Toate cheltuielile legate de confecționare sînt suportate de Guvern, iar înainte de fiecare scrutin șabloanele se distribuie alegătorilor prin intermediul organizațiilor regionale ale Federației. Conform legii, alegătorii cu diverse dizabilități pot vota fiind asistați de o altă persoană, la alegerea lor.

Irlanda: În Irlanda este posibilă votarea prin poștă, dar și votarea asistată la secția de votare. Alegătorul poate fi asistat de o persoană la alegerea lui sau de președintele secției de votare, dar sub supravegherea unui alt ofițer electoral. De asemenea, se permite votarea cu urna mobilă în instituțiile medicale, unde sînt afișate panouri informative, postere cu modelul buletinului de vot și cu instrucțiuni pentru completarea buletinului etc.³¹.

Italia: Legile nr. 104/1992 și nr. 118/1971 conțin reglementări privind eliminarea oricăror bariere arhitecturale în spațiile unde sînt amplasate secțiile de votare. Persoanele care, din cauza

²⁷ Legea nr. 2005-102 din 11 februarie 2005 pentru drepturi și oportunități egale, participarea și cetățenia persoanelor cu handicap.

²⁸ Decretul nr. 2009-546 din 14 mai 2009, privind aplicarea articolului 47 al Legii nr. 2005-102 din 11 februarie 2005.

²⁹ Art. 57 (1) din Codul electoral, <http://www.legislationline.org/topics/country/30/topic/6>

³⁰ Idem, Art. 64

³¹ Art. 98, 100 și 103 din Actul electoral nr. 23 din anul 1992

dizabilității, nu se pot deplasa la secția de votare au posibilitatea să voteze la domiciliu. Articolul 294 din Codul penal al Italiei prevede sancțiuni pentru încălcarea drepturilor politice ale cetățenilor, inclusiv pentru împiedicarea, prin orice mijloace, a exercitării dreptului de vot: „*Art. 294. Atentate împotriva drepturilor politice ale cetățeanului.* Persoana care, prin violență, amenințare sau înșelăciune, împiedică în întregime sau parțial exercitarea unui drept politic (prevăzute în art. 48-54 din Constituția Italiei) sau convinge pe cineva să-l exercite în sens diferit față de voința sa este pedepsită cu închisoare de la 1 la 5 ani (art.311, 312)”.

În Italia, cartea alegătorului are prevăzută o rubrică unde se face mențiunea că persoana cu dizabilitate are nevoie de sprijin în procesul de votare, fapt datorită căruia nu este necesar ca aceasta să prezinte certificat medical la fiecare scrutin.

În cadrul alegerilor în Parlamentul european din anul 2004, Uniunea italiană a nevăzătorilor și ambliopilor a plasat pe site-ul său web programele electorale ale partidelor politice într-un format accesibil persoanelor cu acest handicap (efortul nu a fost din partea guvernului sau a partidelor politice). Persoanele cu dizabilități pot fi asistate în procesul de votare de o altă persoană, la alegerea lor, dacă prezintă un certificat medical înregistrat în mod corespunzător.

Malta: Legea electorală generală din Malta³² prevede aplicarea ”sistemului de matrice” (a șabloanelor speciale) pentru alegătorii cu deficiențe vizuale. Matricea este executată în alfabetul Braille și conține numele/prenumele candidaților, denumirea partidelor politice. Textul se pipăie ușor datorită benzilor lipite în ferestrele șablonului. În dreptul fiecărui candidat sînt prevăzute 2 ferestruici, dispuse alături, una cu ”Pentru” și alta cu ”Împotriva”, iar alegătorii care nu pot citi în Braille folosesc un echipament care reproduce conținutul buletinului de vot în format audio.

Olanda: Constituția și legea electorală au fost modificate în anul 1998 în vederea abrogării prevederilor care îi privau de dreptul la vot pe cetățenii lipsiți de capacitatea juridică din cauza handicapului mintal. În anul 2009 a fost lansat un proiect pilot, în cadrul căruia a fost pus la dispoziția cetățenilor un server de telefonie, la care alegătorii puteau audia un set de informații utile publicului cu privire la organizarea și desfășurarea alegerilor, spre ex: informații despre candidații înregistrați și programele electorale ale acestora, conținutul buletinului de vot etc. Aceleași informații, la cerere, pot fi oferite solicitanților, pe suport de hîrtie, tipărite cu un corp de litere mărit sau în Braille.

Acest lucru se referă numai la informațiile care furnizate înainte de votare, nu și la procedura de vot în sine. Unele partide politice olandeze au difuzat programele lor electorale în formate corespunzătoare cerințelor persoanelor cu dizabilități.

Legea electorală din anul 1989, modificată ultima dată în 1998, obligă autoritățile municipale de a depune eforturi necesare pentru a deschide cît mai multe secții de votare posibil, echipate și amenajate pentru persoanele cu dizabilități, precum și să anunțe locația acestora. Legislația electorală prevede că „În cazul în care comisia electorală constată că alegătorul necesită ajutor din cauza stării sale fizice, acesta poate vota fiind asistat de o persoană terță”.

În Olanda este de asemenea admisă și votarea prin procură.

³² <https://electoral.gov.mt/elections>

V. SITUAȚIA CURENTĂ ȘI DE PERSPECTIVĂ A CADRULUI NORMATIV NAȚIONAL CE VIZEAZĂ PARTICIPAREA PERSOANELOR CU DIZABILITĂȚI ÎN PROCESUL DECIZIONAL

Analiza cadrului normativ național

Obiectivul capitolului de față constă în analiza cadrului normativ național existent care vizează participarea persoanelor cu dizabilități în procesul decizional în raport cu actele internaționale în materie și identificarea posibilităților de dezvoltare în viitor a acestuia.

Accentuând perspectivele de ajustare a cadrului legal național la standardele internaționale în urma semnării, la 30 martie 2007, de către Republica Moldova, a Convenției Organizației Națiunilor Unite privind drepturile persoanelor cu dizabilități, prin Legea nr. 166 din 9 iulie 2010, Parlamentul Republicii Moldova a ratificat această Convenție³³. Ratificarea Convenției reprezintă un exemplu de implicare activă a societății civile, organizațiilor persoanelor cu dizabilități și a persoanelor cu dizabilități în avansarea procesului de ratificare (circa 63 de organizații au fost implicate).

Ratificarea Convenției a pus bazele unei reforme substanțiale în domeniul dizabilității în Republica Moldova. Acest proces a coincis cu tranziția de la abordarea persoanelor cu dizabilități prin prisma modelului medical și a protecției sociale la abordarea prin prisma drepturilor omului și a recunoașterii demnității umane. În pofida faptului că este un stat cu resurse foarte limitate, Republica Moldova înregistrează progrese și angajament constant în implementarea Convenției.

Primul pas în vederea implementării Convenției a fost elaborarea și promovarea Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010-2013), adoptată de Parlament prin Legea nr. 169 din 9 iulie 2010.³⁴ Strategia definește reformarea politicii statului în domeniul dizabilității și cuprinde liniile directoare de activități pe care diferiți actori publici și privați urmează să le realizeze.

Schimbarea paradigmei în abordarea persoanelor cu dizabilități este reflectată și în decizia de a substitui Legea nr. 821-XII din 24 decembrie 1991 privind protecția socială a invalizilor cu o nouă lege comprehensivă axată pe incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități, care este în concordanță cu prevederile Convenției și ale Cartei Sociale Europene revizuite.³⁵ Cadrul legal existent anterior ratificării Convenției necesita numeroase ajustări, atât din perspectiva conceptelor privind dizabilitatea, cât și din perspectiva recunoașterii drepturilor persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu drepturile celorlalți cetățeni.

Ca rezultat, Parlamentul a adoptat Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități. Din punct de vedere structural, noua lege cuprinde 11 capitole, care prevăd asigurarea drepturilor persoanelor cu dizabilități în egală măsură cu alți cetățeni la: protecție socială, asistență medicală, reabilitare, educație, muncă, viață publică, mediul fizic, transport, tehnologii și sisteme informaționale, de comunicare și la alte utilități și servicii la care are acces publicul larg. Legea introduce noțiuni noi, precum „adaptare rezonabilă”, „design

³³ <http://speranta.md/?p=251&lang=en>

³⁴ <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336276>

³⁵ http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_539_Raport-initial-privind-implementarea-Conventiei-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf

universal”, „accesibilitate” și definește „dizabilitatea”/ „persoană cu dizabilități” în baza definițiilor Convenției.³⁶

Odată cu ratificarea Convenției, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a respecta și a pune în practică principiile documentului, asigurându-se că noile proiecte de acte legislative și normative corespund prevederilor Convenției. Măsurile care se întreprind au drept scop să elimine prevederile discriminatorii din cadrul legal existent și să asigure promovarea, protejarea și asigurarea exercitării tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități în baza principiului egalității și nediscriminării.

În același timp, ținând cont de evoluția conceptului de dizabilitate și în contextul tranziției de la modelul medical la modelul social în abordarea persoanelor cu dizabilități, Republica Moldova continuă să-și ajusteze legislația și să implementeze politici consistente cu prevederile Convenției. Așadar, cadrul normativ național ce vizează participarea persoanelor cu dizabilități în procesul decizional este constituit din Constituția Republicii Moldova, Codul electoral, Legea nr. 60 din 30 martie 2012, Declarația Comisiei Electorale Centrale privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități³⁷, Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități³⁸, precum și alte acte normative ale Comisiei Electorale Centrale cu privire la măsurile de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități.

Potrivit art. 38 din Constituția Republicii Moldova „voința poporului se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți pînă în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcînd cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege. Dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii.”

Prin urmare, Constituția exprimă forma generală a dreptului de vot, iar mecanismul de realizare a acestor prevederi generale este reglementat în Codul electoral.

Codul electoral cuprinde prevederi care reglementează cîteva aspecte legate de asigurarea participării persoanelor cu dizabilități la alegeri:

- procedurile de vot;
- restricțiile privind participarea la vot;
- accesibilitatea secțiilor de votare.

În privința procedurilor de vot care pot fi aplicate în cazul persoanelor cu dizabilități, Codul electoral prevede votarea asistată (art. 54 alin. (1)) și votarea la locul aflării (art. 55 alin. (4)).

Votarea asistată este stabilită în cazurile cînd „alegătorul care nu este în stare să completeze de sine stătător buletinul are dreptul să invite în cabină o altă persoană, cu excepția membrilor biroului secției de votare, reprezentanților concurenților electorali și a persoanelor autorizate să asiste la operațiile electorale. Aceste cazuri vor fi consemnate aparte în raportul biroului electoral al secției de votare.”

„În cazul în care alegătorul, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice, nu poate veni în localul de votare, biroul electoral al secției de votare desemnează, la cererea scrisă a acestuia, cel puțin 2 membri ai biroului care se deplasează cu o urnă de vot mobilă și cu materialul necesar votării la locul unde se află alegătorul pentru ca acesta să voteze. Cererile pot fi făcute în scris,

³⁶ <http://lex.justice.md/md/344149/>

³⁷ Declarația a fost aprobat prin hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 3272 din 21 aprilie 2015
http://www.cec.md/files/files/hcec327221042015anexadeclaratia_5392245.pdf

³⁸ Regulamentul a fost aprobat prin hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 4463 din 26 ianuarie 2016
<http://www.cec.md/index.php?pag=news&id=1002&rid=14417&l=ro>

începînd cu 2 săptămîni înainte de ziua votării și pînă la ora 18.00 a zilei precedente votării. În ziua votării, cererile pot fi făcute în scris pînă la ora 15.00 dacă se prezintă și certificat medical. Aceste persoane votează conform listei de alegători pentru votarea la locul aflării, întocmită de biroul electoral al secției de votare în baza cererilor acestora, iar persoanele neînscrise într-o asemenea listă nu pot vota la locul aflării. În lista electorală, în dreptul numelui persoanei respective se face mențiunea „Votat la locul aflării”.

Codul electoral impune o restricție cu privire la dreptul de a alege și de a fi ales pentru persoanele „care sînt recunoscute incapabile prin hotărîre definitivă a instanței de judecată” (art. 13). Această prevedere vizează persoanele care în urma unei tulburări psihice (boli mintale sau deficiențe mintale) nu poate conștientiza sau dirija acțiunile sale” (art. 24 din Codul civil). Asupra acestor persoane se instituie tutela.

Referitor la accesibilitatea secțiilor de votare, art. 29 alin. (2) din Codul electoral prevede că „sediile secțiilor de votare se stabilesc, de regulă, în sediile aflate în proprietate publică și se amenajează astfel încît să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vîrstă și cu dizabilități”.

Legea nr. 60 din 30 martie 2012 privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități (art.7 alin. (2)) garantează o serie de drepturi privind participarea persoanelor cu dizabilități la viața publică și politică și anume:

- a) drepturi politice și posibilitatea de a beneficia de acestea în condiții de egalitate cu ceilalți;
- b) dreptul și oportunitatea de a alege și de a fi alese;
- c) dreptul la proceduri și materiale de vot adecvate, accesibile și ușor de înțeles și de utilizat (implementarea modalităților alternative de vot);
- d) dreptul de a-și exprima opțiunea prin vot secret la alegeri și referendumuri, fără intimidare;
- e) dreptul de a deține efectiv un mandat de persoană aleasă și de a îndeplini orice funcție publică la nivel executiv sau legislativ, facilitînd utilizarea tehnologiilor noi și de asistare, acolo unde este cazul;
- f) dreptul de exprimare liberă a voinței ca alegători și, în acest scop, dacă este cazul și la solicitare, permite asistarea acestora la vot de către o persoană la alegerea lor;
- g) dreptul la libera formare a opiniei cu privire la partidele politice și candidații electorali, inclusiv prin organizarea de dezbateri electorale și emisiuni radio-televizate în limbaj mimico-gestual, prin tipărirea de materiale electorale cu utilizarea sistemelor de scriere folosite de persoanele cu deficiențe de vedere, prin utilizarea altor instrumente de informare accesibile persoanelor cu dizabilități.

De asemenea, Legea nr. 60 din 30 martie 2012 conține 3 noțiuni importante, precum „adaptarea rezonabilă”³⁹, „designul universal”⁴⁰ și „accesibilitatea”⁴¹ care are drept scop asigurarea dreptului

³⁹ *Adaptare rezonabilă* – modificările și ajustările necesare și adecvate, care nu impun un efort disproporționat sau nejustificat atunci cînd este necesar, pentru a permite persoanelor cu dizabilități să se bucure sau să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

⁴⁰ *Design universal* – proiectarea produselor, mediului, programelor și serviciilor astfel încît să poată fi utilizate de către toate persoanele, pe cît este posibil, fără să fie nevoie de o adaptare sau de o proiectare specială. Designul universal nu va exclude dispozitivele de asistare pentru anumite grupuri de persoane cu dizabilități atunci cînd este necesar.

⁴¹ *Accesibilitate* – ansamblu de măsuri și lucrări de adaptare a mediului fizic, transporturilor, precum și a mediului informațional și comunicațional, incluzînd tehnologiile și sistemele informaționale și comunicațiile, conform necesităților persoanelor cu dizabilități, factor esențial de exercitare a drepturilor și de îndeplinire a obligațiilor persoanelor cu dizabilități în societate.

persoanelor cu dizabilități de a-și exercita, în condiții de egalitate cu ceilalți, toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului, inclusiv dreptul de participare la viața publică și politică.

Art. 25 din Legea nr. 60 conține prevederi generale referitor la accesul persoanelor cu dizabilități la informație în perioada campaniei electorale. Astfel, statul recunoaște și promovează utilizarea limbajului mimico-gestual și alte forme alternative de comunicare în calitate de mijloc de comunicare între persoane; promovează accesul persoanelor cu dizabilități la informație și mijloacele de informare în masă, precum și la tehnologia informației și comunicațiile electronice; asigură, editarea, prin forme alternative de comunicare (în sistemul Braille și în varianta fonetică, în limbaj simplu și ușor de înțeles etc.), a materialelor didactice și mijloacelor de instruire.

Totodată, autoritățile publice și instituțiile publice au obligația să-și accesibilizeze paginile web pentru persoanele cu dizabilități, în conformitate cu liniile directoare internaționale în materie de accesibilitate, iar autoritățile publice angajează, în caz de necesitate, o unitate de interpret mimico-gestual care va asigura comunicarea între autorități și persoanele cu deficiențe de auz.

Codul audiovizualului al Republicii Moldova nr. 260 din 27.07.2006 prevede accesul persoanelor cu deficiențe de auz (surde) la emisiunile televizate de importanță majoră și de actualități prin interpretarea, din contul radiodifuzorului, acestora în limbajul mimico-gestual cel puțin 20 de minute din timpul zilnic de emisii ale serviciului de programe. (Art.13 al.(4)).

Cu privire la subtitrare, care, de asemenea ar facilita accesul la informație a persoanelor cu deficiențe de auz, aceasta este stipulată numai în cazul emisiunilor transmise în alte limbi (art. 11 alin.(5)) și în cazul filmelor artistice și documentare străine (art. 11 alin (7)).

În calitate de organ specializat în domeniul electoral, Comisia Electorală Centrală a acordat o atenție sporită incluziunii persoanelor cu dizabilități în desfășurarea procesului electoral. Astfel, în acest scop au fost întreprinse o serie de acțiuni: aprobarea Declarației privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități; elaborarea unor regulamente și instrucțiuni (Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități; Regulamentul privind modul de publicare și actualizare a materialelor informative pe pagina web oficială a Comisiei Electorale Centrale⁴²; Instrucțiunea cu privire la asigurarea infrastructurii secției de votare⁴³).

În Declarația privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități se stipulează că în calitate sa de organ de stat constituit pentru realizarea politicii electorale, pentru organizarea și desfășurarea alegerilor, Comisia Electorală Centrală întreprinde măsuri care să asigure condiții de participare neasistată la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități în vederea realizării drepturilor constituționale ale acestora. Aceste măsuri sînt difuzarea spoturilor de educație electorală cu utilizarea limbajului mimico-gestual; asigurarea utilizării plicurilor-șablon, a altor dispozitive, mecanisme pentru facilitarea completării buletinului de vot de către persoanele cu dizabilități de vedere; asigurarea executării cu font mare a materialelor informative și ilustrative ce se afișează în sediile secțiilor de votare; asigurarea unui format accesibil al site-urilor internet pe care își postează informația cu privire la alegeri.

Totodată, Declarația stabilește măsurile care urmează a fi întreprinse în scopul menționat de către organele electorale inferioare, autoritățile publice locale, partidele politice, instituțiile mass-media.

Conform acestei declarații, organele electorale inferioare, în măsura posibilităților, vor:

⁴² Aprobata prin hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 1347 din 10 iulie 2012.

⁴³ Aprobata prin hotărîrea Comisiei Electorale Centrale nr. 2625 din 12 august 2014.

- identifica alegătorii cu dizabilități pe categorii (de vedere – orbi și slabvăzători, de auz – surzi și cu deficiențe de auz, locomotorii) inclusiv în baza informațiilor prezentate la solicitare de către conducătorii societăților și asociațiilor obștești ale persoanelor cu dizabilități, azilurilor, penitenciarelor etc.;

- asigura acordarea asistenței persoanelor cu dizabilități în limita competențelor legale;

- asigura ca materialele informative și ilustrative să fie afișate în sediile secțiilor de votare la niveluri accesibile tuturor categoriilor de alegători, inclusiv persoanelor ce se deplasează cu căruciorul;

- lua măsuri pentru a aduce la cunoștința persoanelor cu dizabilități rezultatele finale, inclusiv prin asociațiile invalizilor.

În aceeași declarație autorităților publice locale se recomandă să realizeze, în măsura posibilităților, următoarele activități:

- să desemneze în cadrul lor persoane responsabile cu asigurarea condițiilor pentru organizarea votării persoanelor cu dizabilități;

- să atragă în activitatea organelor electorale inferioare reprezentanți ai societăților și asociațiilor obștești ale persoanelor cu dizabilități, unităților de asistență socială, interpreți în limbajul mimico-gestual etc.;

- să asigure amenajarea căilor de acces spre sediile secțiilor de votare, astfel încât să se poată realiza un parcurs nestingherit al persoanelor cu dizabilități locomotorii și de vedere;

- să asigure ca localurile secțiilor de votare să se afle de preferat la parterul clădirilor;

- să asigure ca intrarea în localul secției de votare la necesitate să fie amenajată cu rampă specială, iar coridoarele, holurile, culoarele, vestibulurile și alte locuri de trecere să fie iluminate, delimitate și marcate corespunzător;

- să asigure ca iluminarea încăperilor în care se desfășoară votarea să fie suficientă, inclusiv pentru persoanele cu dizabilități de vedere;

- să asigure dotarea secțiilor de votare cu un număr suficient de cabine de vot destinate persoanelor cu dizabilități;

- să asigure dotarea cabinelor de vot cu lămpi de iluminare suplimentare, lupe pentru persoanele cu dizabilități de vedere;

- să asigure, după caz, în limita posibilității autorității publice locale și la solicitarea persoanelor cu dizabilități, transportarea acestora la sediul secției de votare.

În Declarația privind accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități se specifică faptul că, în cazul în care sediile secțiilor de votare nu vor putea fi amenajate astfel încât să fie accesibile persoanelor cu dizabilități, autoritățile administrației publice în comun cu societățile și asociațiile obștești ale persoanelor cu dizabilități vor întreprinde măsuri pentru asigurarea adaptării rezonabile a acestora la necesitățile persoanelor cu dizabilități. Partidele politice vor informa alegătorii despre candidați prin toate mijloacele posibile, inclusiv prin metode alternative de comunicare (în Braille după caz, în varianta sonoră, în limbaj simplu și ușor de înțeles etc.), iar instituțiile mass-media vor folosi limbajul mimico-gestual, subtitrări sau alte mijloace tehnice disponibile pentru asigurarea accesibilității persoanelor cu dizabilități la informațiile electorale pe care le difuzează.

Urmîndu-și cu tenacitate angajamentul pentru îmbunătățirea accesibilității procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități, CEC a aprobat prin hotărîrea nr. 4463 din 26 ianuarie 2016 Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități.

Noțiunile definitorii ale acestui regulament sînt „incluziune socială” și „adaptare/acomodare rezonabilă”, fiind vorba de atragerea tot mai largă și asigurată, din punct de vedere normativ, a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral și crearea condițiilor adecvate pentru a le facilita accesul acestor persoane la procesul de vot, dar și asigurarea exercitării dreptului de a fi ales, problema fiind abordată inclusiv din punct de vedere logistic. Avînd în vedere imposibilitatea realizării prevederilor acestui regulament cu surse alocate de la bugetul de stat, CEC a pus în sarcina CICDE, care se bucură de finanțare exterioară, executarea unei părți din obligații.

Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități reglementează accesul neîngrădit și nediscriminatoriu al persoanelor cu dizabilități la procesele electorale; prevede principiile de care se vor conduce organele electorale în scopul asigurării accesibilității în procesul electoral a persoanelor cu dizabilități.⁴⁴ Regulamentul stabilește responsabilități ale organelor electorale, organelor administrației publice locale, ale concurenților electorali, instituțiilor mass-media și societății civile de a asigura drepturile electorale pentru persoanele cu dizabilități.⁴⁵ Responsabilitățile pentru organele electorale de toate nivelurile și cele pentru organele administrației publice locale sînt menite să asigure adaptarea secțiilor de votare necesităților acestor persoane, deci să asigure o infrastructură corespunzătoare.

Astfel, organele electorale de toate nivelurile împreună cu organele administrației publice locale asigură adaptarea rezonabilă a secțiilor de votare pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, persoanele în vîrstă, inclusiv grupurile cu mobilitate redusă, pentru parcursul ordonat și nediscriminatoriu al acestora.

Comisia Electorală Centrală:

- monitorizează amplasarea secțiilor de votare în locuri publice accesibile pentru persoanele cu dizabilități;
- în colaborare cu Consiliul Coordonator al Audiovizualului, recomandă concurenților electorali și instituțiilor mass-media utilizarea mijloacelor tehnice speciale de informare, accesibile pentru persoanele cu dizabilități.
- în limita posibilităților, va asigura persoanelor cu dizabilități dispozitive speciale adaptate sporirii accesibilității acestora la exercitarea de sine stătătoare a dreptului de vot (buletine în limbaj Braille, rigle, lămpi, lupe etc).

Organele administrației publice:

- se obligă să pună la dispoziția organelor electorale localuri pentru exercitarea drepturilor electorale, care vor fi ușor accesibile pentru persoanele cu dizabilități locomotorii, cu o bună și funcțională iluminare electrică, inclusiv încălzire în cazul temperaturilor joase.

⁴⁴ Conform pct. 4 din Regulamentul cu privire la accesibilitatea procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități, principiile sînt următoarele:

- *principiul adaptării rezonabile* a secțiilor de votare care constă în implementarea ajustărilor necesare și adecvate pentru a permite persoanelor cu dizabilități să-și exercite, în condiții de egalitate cu ceilalți, dreptul de a alege în cadrul procesului electoral;
- *principiul reglementării exprese* a dreptului persoanelor cu dizabilități la libera formare a opiniei în condiții democratice cu privire la concurenții electorali (accesul liber la informație);
- *principiul protecției muncii, securității și sănătății* în muncă a persoanelor cu dizabilități în cadrul organelor electorale;
- *principiul egalității în drepturi* a cetățenilor prin asigurarea unor anumite condiții și mijloace speciale pentru depășirea anumitor bariere ce ar permite persoanelor cu dizabilități să-și exercite drepturile constituționale la vot și de a fi alese;
- *principiul garantării exprimării libere a voinței alegătorului (persoană cu dizabilități)* prin care la cererea acestuia să-și poată permite folosirea tehnologiilor de asistență și/sau să fie asistată la votare de o persoană la propria alegere, în condițiile în care este sigur că persoana aleasă nu exercită o influență necuvenită.

⁴⁵ Capitolul III Responsabilități

- sînt responsabile pentru amplasarea rampelor la secțiile de votare. Rampele de adaptare rezonabilă destinate persoanelor cu dizabilități trebuie fixate cu ciment sau șuruburi de sol. Rampele semipermanente sunt amplasate pe un postament de ciment sau pămînt și sunt folosite pe termen scurt. Rampele mobile sunt fabricate de obicei din aluminiu și se pot plia pentru a putea fi transportate cu ușurință. Parametrii tehnici ai rampelor sunt următorii:

- a) lățimea minimă a rampei: 90 cm;
- b) panta maximă a rampei: 2,5 cm la fiecare 30 cm de parcurs;
- c) elevația maximă a posteriorului rampei: 75 cm;
- d) distanța minimă între barele rampei și zidul clădirii: 3,75 cm;
- e) barele - obligatoriu instalate de ambele părți ale rampei, la mai puțin de 75 cm înălțime.

În ceea ce privește alte subiecte implicate în procesul electoral, CEC s-a limitat în a da recomandări, pentru a nu-și permite vreo ingerință, cu privire la utilizarea mijloacelor tehnice speciale de informare, accesibile pentru persoanele cu dizabilități. Responsabilitățile concurenților electorali, instituțiilor media și societății civile de a asigura drepturile electorale pentru persoanele cu dizabilități sunt descrise la general într-un compartiment și constau în următoarele: a) partidele, organizațiile social-politice, blocurile electorale și candidații independenți sunt responsabili de respectarea principiului nediscriminării persoanelor cu dizabilități în cadrul promovării politice și agitației electorale; b) persoanelor cu dizabilități le este garantat dreptul neîngrădit și nediscriminatoriu de a fi incluși în listele de candidați de către concurenții electorali și de a participa pro-activ în procesul electoral; c) în cadrul campaniilor electorale instituțiile media și membrii societății civile asigură respectarea drepturilor electorale ale persoanelor cu dizabilități, precum și accesul statului la informația despre statisticile privind incluziunea socială a persoanelor cu dizabilități.

Dispozițiile finale ale Regulamentului stipulează că interpretarea și implementarea normelor electorale se va efectua în mod prioritar prin favorizarea accesului la drepturile electorale pentru persoanele cu dizabilități, iar executarea acestuia se pune în sarcina Comisiei Electorale Centrale, Centrului de Instruire Continuă în Domeniul Electoral, consiliilor electorale de circumscripție, birourilor electorale ale secțiilor de votare, organelor administrației publice locale, concurenților electorali și instituțiilor mass-media.

Regulamentul privind modul de publicare și actualizare a materialelor informative pe pagina web oficială a Comisiei Electorale Centrale conține prevederi referitor la persoanele cu dizabilități de vedere. Astfel, potrivit pct. 5 din Regulament, pagina oficială a Comisiei este adaptată în versiunea pentru grupul respectiv de persoane.

Instrucțiunea cu privire la asigurarea infrastructurii secției de votare are ca scop optimizarea și uniformizarea aplicării procedurilor electorale ce țin de organizarea, amenajarea și dotarea localurilor secțiilor de votare cu echipamente și utilaje necesare desfășurării votării în bune condiții. Ea stabilește condițiile pe care trebuie să le îndeplinească localurile secțiilor de votare, cabinetele și urnele de vot din dotare, descrie responsabilitățile organelor electorale și ale autorităților administrației publice privind asigurarea infrastructurii necesare desfășurării în bune condiții a procesului de votare.

Pct. 5 din Instrucțiune prevede că la stabilirea localului secției de votare se va da preferință spațiilor aflate la parterul clădirilor, amplasate în locuri publice accesibile, încît să faciliteze și accesul persoanelor în vîrstă și cu dizabilități, să permită o cît mai bună organizare și desfășurare a operațiunilor electorale, precum și afluirea și defluirea corespunzătoare a alegătorilor.

Conform pct. 6 accesul în localul secției de votare se va realiza fie prin intrare directă în local, fie prin coridoare, holuri, culoare, vestibuluri și alte locuri de trecere, delimitate și marcate corespunzător, prin care persoanele să se poată deplasa ușor.

Pentru accesul persoanelor cu dizabilități locomotorii, localul secției de votare se amenajează cu rampe speciale (pct. 10 din Instrucțiune).

Potrivit pct. 17 din Instrucțiune, pentru persoanele cu dizabilități locomotorii sau care, din motive de sănătate, nu pot vota la cabina pentru vot secret, secția de votare trebuie să dispună de cabină pentru vot secret conform modelului și dimensiunilor specificate, iar pentru persoanele cu deficiențe de vedere se recomandă dotarea cabinei cu o sursă suplimentară de lumină.

În privința răspunderii pentru neîndeplinirea obligațiilor privind asigurarea accesibilității, art. 26 din Legea nr. 60 stabilește că persoanele cu funcții de răspundere, întreprinderile, instituțiile și organizațiile indiferent de forma de proprietate, care nu îndeplinesc prevederile legii în ceea ce privește eliminarea barierelor existente și amenajarea adecvată, conform normativelor în vigoare, a clădirilor, instalațiilor și încăperilor, inclusiv a celor de locuit, a mijloacelor de transport în comun, a mijloacelor de informare și de telecomunicații, a obiectivelor culturale, turistice, a complexelor (sălilor) sportive și a altor obiecte ale infrastructurii sociale pentru a asigura accesul la ele și utilizarea lor de către persoanele cu dizabilități poartă răspundere în conformitate cu Codul contravențional.

Art. 47 din Codul contravențional prevede că împiedicarea accesului în localul de votare se sancționează cu amendă de la 20 la 30 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 30 la 50 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere cu privarea, în ambele cazuri, de dreptul de a desfășura o anumită activitate pe un termen de la 3 luni la un an, iar art. 711 - orice deosebire, excludere, restricție sau preferință, bazată pe criteriu de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie sau convingeri, sex, vârstă, dizabilitate, opinie, apartenență politică sau pe orice alt criteriu, manifestată în domeniul accesului persoanelor la serviciile oferite de autoritățile publice, la cele de asistență medicală și la alte servicii de sănătate, la serviciile de protecție socială, bancare și financiare, de transport, culturale și de agrement, de vânzare sau de închiriere de bunuri mobile sau imobile, precum și la alte servicii și bunuri disponibile publicului, dacă fapta nu constituie infracțiune, se sancționează cu amendă de la 100 la 140 de unități convenționale aplicată persoanei fizice, cu amendă de la 200 la 350 de unități convenționale aplicată persoanei cu funcție de răspundere, cu amendă de la 350 la 450 de unități convenționale aplicată persoanei juridice.

Constatări și perspective în urma analizei cadrului normativ

În legislația electorală națională nu există prevederi care ar limita sau împiedica participarea la viața politică a persoanelor cu dizabilități senzoriale și locomotorii. În același timp, există restricții privind participarea persoanelor cu dizabilități intelectuale și psihosociale declarate incapabile și asupra cărora se instituie tutela (Codul electoral art. 13 alin. (1) lit. b). Această prevedere contravine art. 12 și art. 29 din Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități⁴⁶.

⁴⁶ Ludmila Ciocan, expert Keystone Human Services Moldova, "Studiu privind accesul persoanelor cu dizabilități în procesul electoral", pg. 11

În prezent, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a promovat un proiect de lege care a ridicat interdicția de a vota pentru persoanele cu dizabilități intelectuale și psihosociale și a fost adoptat de către Parlament, însă nu a fost promulgat de Președinte.

O problemă care urmează a fi soluționată este asigurarea dreptului de vot pentru persoanele cu dizabilități intelectuale. Această opinie aparține experților PNUD în domeniul sănătății și al drepturilor omului și a fost sonorizată la seminarul "Propaganda și participarea persoanelor cu dizabilități mintale", care s-a încheiat la Chișinău la 13 august 2013. Potrivit experților, autoritățile moldovene trebuie să respecte Convenția ONU cu privire la drepturile persoanelor cu dizabilități, pe care Moldova a ratificat-o în anul 2010. PNUD împreună cu alte agenții ale ONU, cu Organizația Mondială a Sănătății (OMS) și cu UNICEF susțin realizarea normelor acestei convenții. În opinia acestora, persoanele cu dizabilități intelectuale trebuie să aibă dreptul la acces în justiție, la studii, dreptul de a trăi în societate, de vot.⁴⁷

În contextul propunerii înaintate de Ministerul Muncii, Protecției sociale și Familiei, prin care persoanele cu dizabilități mentale să poată vota și ele, CEC va realiza această propunere când va lua forma unei prevederi legale.

Comisia Electorală Centrală administrează Registrul de stat al alegătorilor, care reprezintă un sistem informațional unic integrat de evidență a alegătorilor din Republica Moldova, destinat colectării, stocării, actualizării și analizei informației referitoare la cetățenii Republicii Moldova care au atins vârsta de 18 ani și nu au interdicții legale de a alege (Codul electoral, art. 38¹).

În contextul reformei capacității legale, aceste prevederi urmează a fi abrogate, astfel încât să fie garantat dreptul la vot tuturor persoanelor, inclusiv celor cu dizabilități intelectuale și psihosociale.

Conform prevederilor constituționale actuale, „cetățenii Republicii Moldova au drept de vot de la vârsta de 18 ani, împliniți pînă în ziua alegerilor inclusiv, excepție făcînd cei puși sub interdicție în modul stabilit de lege”, iar „dreptul de a fi aleși le este garantat cetățenilor Republicii Moldova cu drept de vot, în condițiile legii” (art. 38 alin. (2) și (3) din Constituție).

Codul electoral conține prevederi privind asigurarea participării la vot a persoanelor cu probleme de mobilitate, stipulînd că „În cazul în care alegătorul, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice, nu poate veni în localul de votare, biroul electoral al secției de votare desemnează, la cererea scrisă a acestuia, cel puțin 2 membri ai biroului care se deplasează cu o urnă de vot mobilă și cu materialul necesar votării la locul unde se află alegătorul pentru ca acesta să voteze”.

Prin Legea nr. 119 din 18 iunie 2010 pentru modificarea și completarea Codului electoral nr. 1381-XIII din 21.11.1997, alin. (2) al art. 29 a fost expus într-o redacție nouă, conținînd următoarea prevedere „Sediile secțiilor de votare se amenajează astfel încît să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vîrstă și cu dizabilități”.⁴⁸

Însoțirea alegătorului în cabină afectează dreptul persoanei la vot secret, dar în lipsa unor echipamente cum ar fi aparatele electronice de vot cu ecran tactil, votul asistat rămîne unica opțiune de exprimare a persoanelor, care au membrele superioare lipsă/amputate, sau care sînt afectate de paralizie etc. Utilizarea votului asistat în cazul persoanelor cu dizabilități de vedere poate implica riscul nerespectării opțiunii alegătorului. În aceste cazuri este preferabilă utilizarea

⁴⁷ <http://m.noi.md/md/news/26248>

⁴⁸ http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_539_Raport-initial-privind-implementarea-Conventiei-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf

unor modalități alternative de vot (ex. plic șablon, materiale ajutătoare în Braille, instrucțiuni audio etc.). Totuși, votul asistat este o opțiune care corespunde prevederilor Convenției⁴⁹.

Legislația electorală conține premise pentru asigurarea accesibilității secțiilor de votare (Cod electoral, art. 29), există instrucțiunea care reglementează condițiile pe care trebuie să le îndeplinească localurile secțiilor de votare, cabinetele și urnele de vot din dotare, dar nu există fișe standardizate de evaluare/verificare a accesibilității. Deși există standarde tehnice în construcții, care să asigure accesibilitatea persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială, acestea nu sînt respectate.⁵⁰

VI. INIȚIATIVE ȘI MECANISME APLICATE DE CEC ÎN VEDEREA SPORIRII ACCESIBILITĂȚII PROCESULUI ELECTORAL

6.1. Activitățile CEC îndreptate spre asigurarea votului neasistat al persoanelor cu dizabilități

Accesul la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități constituie o prioritate a Comisiei Electorale Centrale, care împreună cu partenerii săi de dezvoltare întreprinde diverse măsuri pentru a spori implicarea și participarea acestei categorii de alegători în organizarea și desfășurarea alegerilor, în corespundere cu Constituția Republicii Moldova și cu angajamentele internaționale asumate.

În cadrul ultimelor scrutine naționale, Comisia Electorală Centrală a realizat acțiuni semnificative în vederea creșterii accesibilității la procesul electoral și promovarea unor politici, programe și inițiative coerente privind incluziunea persoanelor cu dizabilități în alegeri, care să fie în concordanță cu standardele europene și internaționale în domeniul electoral.

La alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 pentru prima dată, în cadrul unui proiect-pilot, a fost testat la o secție de votare din sectorul Centru al municipiului Chișinău votul direct și secret pentru persoanele cu dizabilități de vedere realizat de CEC în colaborare cu Reprezentanța Asociației Obștești Hilfswerk Austria în Moldova. Persoanele cu dizabilități de vedere au putut vota cu ajutorul unui plic-șablon, iar secția de votare respectivă a fost dotată suplimentar cu două cabine special amenajate cu echipament de vizualizare a textului: diverse lupe cu/și fără suport, cu/și fără iluminare, hiperoculari, sisteme televizate cu circuit închis, masă, scaun, iluminare suplimentară etc.

Asociația a efectuat instruirea membrilor biroului electoral, astfel încât aceștia să poată acorda asistența corespunzătoare persoanelor cu dizabilități de vedere, a inițiat o campanie amplă de informare, în cadrul căreia a editat un poster „Votarea pas cu pas pentru persoanele cu dizabilități de vedere”, de asemenea au fost transmise la domiciliul acestor persoane materiale promoționale, în format printat și audio (în parteneriat cu Societatea Orbilor din Moldova).

La fel în cadrul alegerilor parlamentare din 30 noiembrie 2014 CEC și-a continuat eforturile în vederea promovării incluziunii persoanelor cu dizabilități în procesul electoral. La 24 noiembrie 2014 a fost aprobată Instrucțiunea privind testarea procedurii de votare cu utilizarea plicului-șablon pentru alegătorii cu dizabilități de vedere în alegerile parlamentare din 30 noiembrie 2014.

⁴⁹ Idem, pg. 11

⁵⁰ Idem, pg. 11

Astfel, în baza demersului înaintat de Alianța Centrelor Comunitare de Acces la Informație și Instruire din Republica Moldova, Asociația obștească „Motivație” din Moldova, Asociația Surzilor din Republica Moldova și Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități, CEC a decis testarea votului direct și secret prin utilizarea plicului-șablon în 57 secții de votare din țară și una din străinătate (România). La alegerile locale generale din iunie 2015 proiectul a fost extins, plicurile-șablon fiind repartizate în toate secțiile de votare constituite.

În concluzie cu autoritățile publice locale și în conformitate cu prevederile Instrucțiunii cu privire la asigurarea infrastructurii secției de votare, aprobată prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale nr. 2625 din 12 august 2014, secțiile de votare au fost dotate cu cabine pentru vot secret pentru persoanele cu dizabilități locomotorii. Pentru a facilita accesul acestora în secție, la intrarea în localurile unor secții de votare au fost amenajate rampe speciale. Astfel a fost facilitat accesul nu doar pentru persoanele cu dizabilități motorii, dar și pentru persoanele în etate și părinții cu copii în cărucioare.

Totodată, CEC a recomandat dotarea cabinelor de vot cu surse suplimentare de lumină în secțiile de votare unde în listele electorale de bază au fost incluse persoane cu deficiențe de vedere.

În cadrul alegerilor locale generale din iunie 2015 Comisia Electorală Centrală a aprobat și a distribuit organelor electorale inferioare modelul unui chestionar pentru evaluarea gradului de accesibilitate a procesului electoral pentru persoanele cu dizabilități la alegerile locale generale din 14 iunie 2015. Chestionarul conținea întrebări privind participarea la vot a persoanelor cu dizabilități, accesibilitatea în secția de votare, precum și observații pe marginea desfășurării procesului de vot.

La fel pentru alegerile locale generale din 2015 a fost elaborat și tipărit Ghidul alegătorului în limbajul Braille, în 50 de exemplare. De asemenea, a fost realizată și versiunea audio a acestui ghid, precum și un poster care ilustrează procedura de votare. Toate aceste materiale informative au fost expediate, prin intermediul poștei, tuturor organizațiilor teritoriale ale Societății orbilor din Moldova.

În scrutinul parlamentar din noiembrie 2014, Comisia Electorală Centrală a acreditat 31 de observatori naționali din partea Asociației ”Motivație” din Moldova, dintre care 16 observatori au fost persoane cu dizabilități locomotorii, 2 – cu dizabilități auditive. Translarea mimico-gestuală pentru persoanele cu dizabilități auditive. În ziua alegerilor și ziua următoare zilei alegerilor, Comisia Electorală Centrală a angajat 2 traducători mimico-gestuali care au asigurat traducerea simultană a ședințelor CEC. De asemenea, CEC a expediat un demers instituțiilor mass-media audiovizuale prin care le-a încurajat să invite în studio traducători mimico-gestuali pentru emisiunile cu tematică electorală.

Legislația națională obligă autoritățile publice să asigure adaptarea infrastructurii fizice la necesitățile persoanelor cu dizabilități. În prezent există puține instituții publice (în incinta cărora de obicei sînt deschise secțiile de votare) adaptate la necesitățile acestor persoane. După cum am menționat mai sus, în conformitate cu art. 29 alin. (2) din Codul electoral, sediile secțiilor de votare trebuie să fie amenajate astfel încît să faciliteze accesul în ele al persoanelor cu dizabilități. La alegerile locale generale din 5 iunie 2011, Comisia Electorală Centrală a emis o circulară la adresa autorităților administrației publice locale și organelor electorale în care s-a solicitat să fie întreprinse toate măsurile necesare pentru asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități motorii de a exercita în mod liber dreptul lor constituțional (în cadrul cabinei de votare și nu prin

intermediul urnei mobile), inclusiv prin acordarea ajutorului fizic, după caz ridicarea cărucioarelor pe treptele scărilor.⁵¹

În cadrul proiectului menționat mai sus, asociația „Motivație” din Moldova a elaborat în anul 2015 o Hartă a accesibilității, care conține informații despre clădirile accesibile și neaccesibile din Republica Moldova.⁵²

6.2. Rezultatele chestionarelor de evaluare a nivelului de accesibilitate și dotare cu echipament logistic a secțiilor de votare.

În scopul perfecționării continue a procedurilor electorale și evaluării condițiilor de participare la procesul electoral a persoanelor cu dizabilități, a fost aprobat prin hotărârea CEC nr. 3477 din 9 iunie 2015 și transmis birourilor electorale un chestionar pe care președinții acestor birouri urmau să îl completeze. Chestionarele completate au constituit sursa de date pentru evaluarea situației privind nivelul de amenajare și dotare a secțiilor de votare în sensul accesului fizic și facilitării exercitării dreptului la vot a persoanelor cu dizabilități. Rezultatele chestionarelor constituie de asemenea o sursă de date statistice cu privire la numărul persoanelor cu dizabilități care au participat la vot, segregate pe aspect de dizabilitate (vizuală, auditivă, locomotoare și altele).

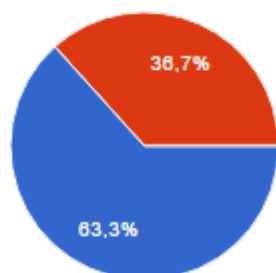
Chestionarul de evaluare a nivelului de accesibilitate și dotare cu echipament logistic a secțiilor de votare a fost expediat autorităților publice locale pentru completare. Chestionarul s-a adresat primarilor (primăriilor) orașelor (municipiilor), satelor (comunelor), pretorilor sectoarelor municipiului Chișinău și a fost transmis unui număr de 898 de primării, în scopul evaluării nivelului de dotare și gradului de accesibilitate a celor 1977 de secții de votare constituite la alegerile locale generale din 2015. Respondenții urmau să aprecieze cât de satisfăcătoare erau amenajate și dotate sediile secțiilor de votare, câți alegători cu dizabilități locomotorii și câți cu dizabilități de vedere au fost arondați la fiecare secție de votare.

În urma analizei chestionarelor recepționate, s-au constatat rezultatele prezentate în diagramele, graficele și tabelele de mai jos:

⁵¹ http://particip.gov.md/public/documente/139/ro_539_Raport-initial-privind-implementarea-Conventiei-ONU-privind-drepturile-persoanelor-cu-dizabilitati.pdf

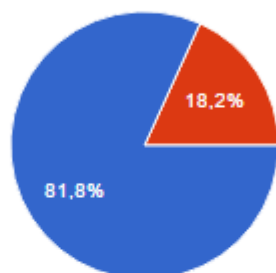
⁵² <http://motivatie.md/harta-accesibilitate/>

1. Amplasarea sediului secției de votare asigura accesul liber și nestingherit a persoanelor cu nevoi speciale?



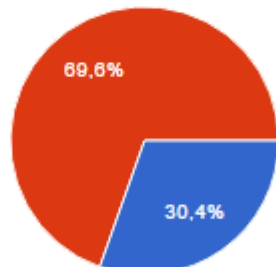
Da	1012	63.3%
Nu	586	36.7%

2. Erau scări la intrarea în sediul secției de votare?



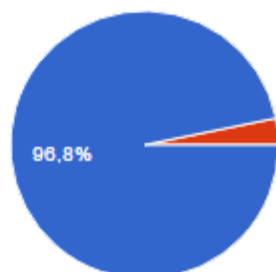
Da	1307	81.8%
Nu	291	18.2%

3. Intrarea în localul secției de votare avea amenajată o rampă de acces?



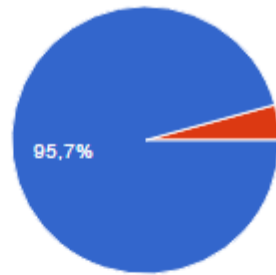
Da	486	30.4%
Nu	1112	69.6%

4. Ușile prin care se intra în sediu și în interiorul sediului secției de votare aveau o lățime de cel puțin 90 de centimetri?



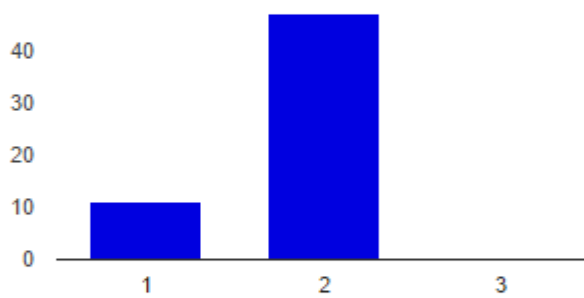
Da	1547	96.8%
Nu	51	3.2%

5. Sediul secției de votare se afla la parter (primul etaj al clădirii)?



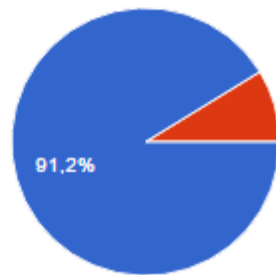
Da	1530	95.7%
Nu	68	4.3%

5.1 etajul la care se afla încăperea secției de votare



1	11	19%
2	47	81%
3	0	0%

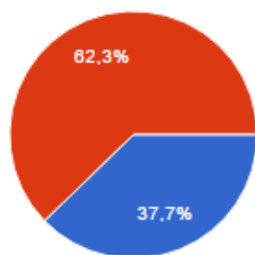
6. În localul secției de votare este posibilă deplasarea liberă a persoanelor cu nevoi speciale, fără a se incomoda din cauza mobilierului, cabinelor și urnelor de vot?



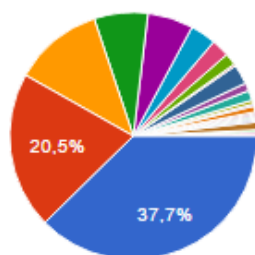
Da	1458	91.2%
Nu	140	8.8%

7. La secția de votare au fost arondați alegători cu dizabilități?

Da	603	37.7%
Nu	995	62.3%



7.1 Alegători cu dizabilități locomotorii

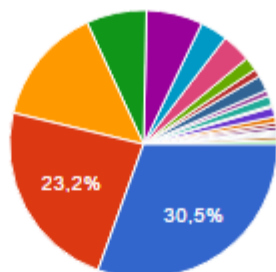


1	145	37.7%
2	79	20.5%
3	45	11.7%
4	27	7%
5	23	6%
6	13	3.4%
7	9	2.3%
8	6	1.6%
9	1	0.3%
10	10	2.6%
11	4	1%
12	5	1.3%
13	2	0.5%
14	1	0.3%
15	3	0.8%
17	1	0.3%
18	1	0.3%
20	1	0.3%
25	1	0.3%
27	1	0.3%
30	4	1%
66	1	0.3%
130	1	0.3%
73	1	0.3%

Notă la p. 7.1: Prima coloniță reflectată nr. alegătorilor cu dizabilități locomotorii per secție de votare
Rîndul doi - numărul total de secții de votare

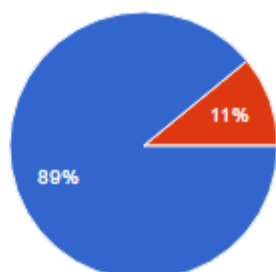
Notă la p. 7.2: Primul rând de cifre reflectată nr. alegătorilor cu dizabilități de vedere per secții de votare
Rîndul doi de cifre reflectă numărul total de secții de votare

7.2 Alegători cu dizabilități de vedere



1	130	30.5%
2	99	23.2%
3	61	14.3%
4	31	7.3%
5	29	6.8%
6	14	3.3%
7	15	3.5%
8	7	1.6%
9	4	0.9%
10	8	1.9%
11	3	0.7%
12	5	1.2%
13	1	0.2%
14	5	1.2%
15	3	0.7%
18	2	0.5%
20	2	0.5%
21	1	0.2%
23	1	0.2%
25	1	0.2%
26	2	0.5%
40	2	0.5%

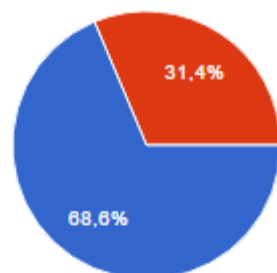
8. Iluminarea secției de votare a fost suficientă pentru persoanele cu dizabilități de vedere



Da	1423	89%
Nu	175	11%

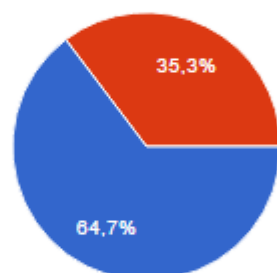
9. Considerații utile și necesare:

9.1. Plicurile-șablon pentru persoane cu dizabilități de vedere?



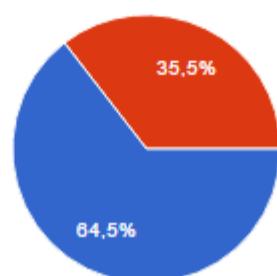
Da	1097	68.6%
Nu	501	31.4%

9.2. Lămpile de iluminare suplimentară?



Da	1034	64.7%
Nu	564	35.3%

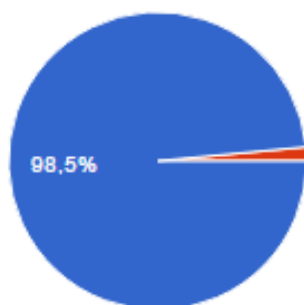
9.3. Lupele destinate persoanelor cu dizabilități de vedere?



Da	1031	64.5%
Nu	567	35.5%

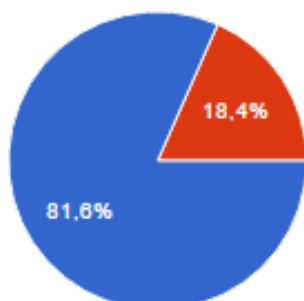
10. Echipamentele în dotare:

10.1. Cabine pentru vot secret



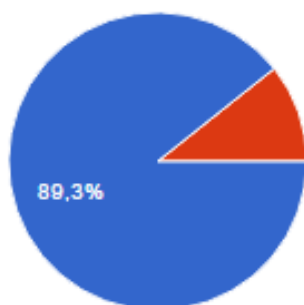
Da	1574	98.5%
Nu	24	1.5%

10.2. Cabine pentru vot secret pentru persoane cu dizabilități



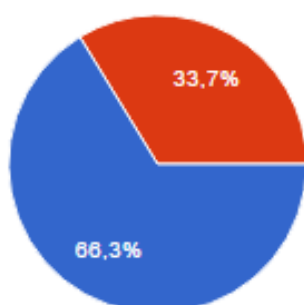
Da	1304	81.6%
Nu	294	18.4%

10.3. Urne de vot staționare (80 litri)



Da	1427	89.3%
Nu	171	10.7%

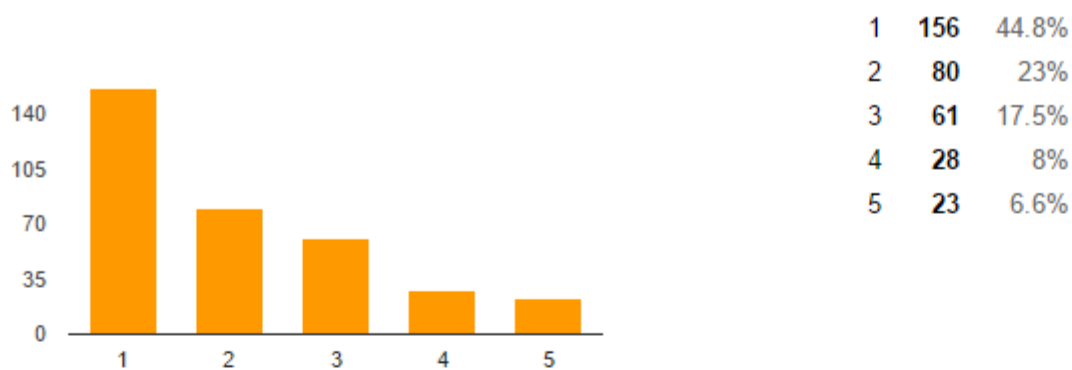
10.4. Urne de vot staționare (45 litri)



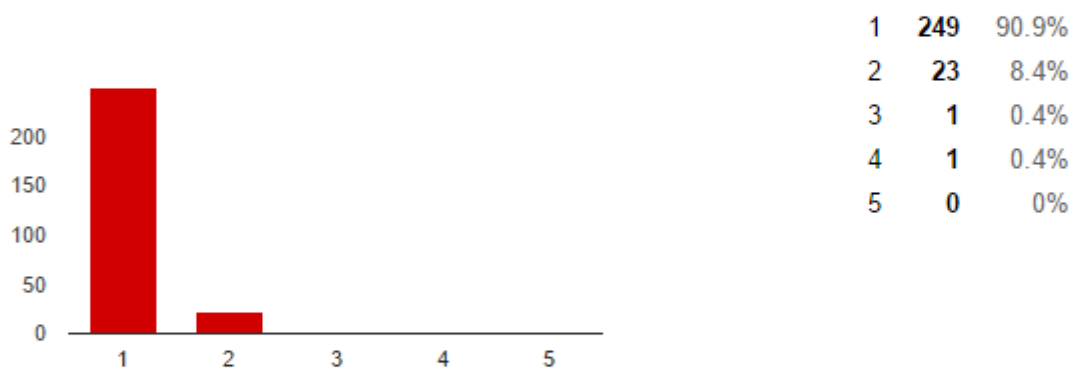
Da	1059	66.3%
Nu	539	33.7%

11. Echipament necesar:

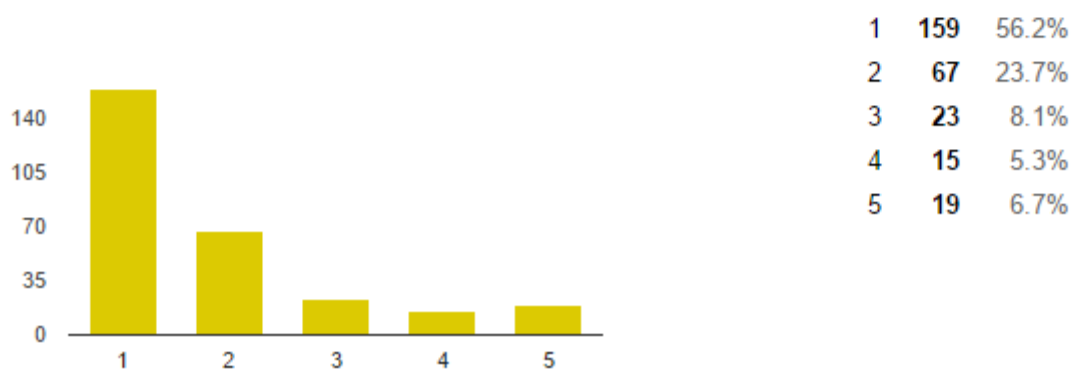
11.1. Cabine pentru vot secret



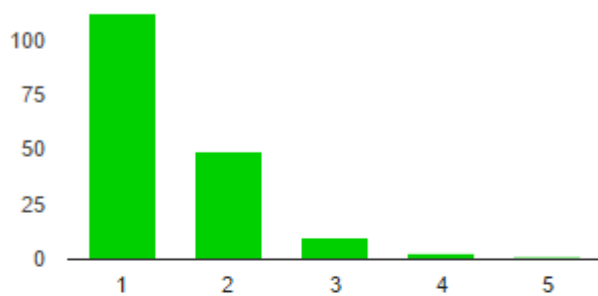
11.2. Cabine pentru vot secret pentru persoane cu dizabilități



11.3. Urne de vot staționare (80 litri)

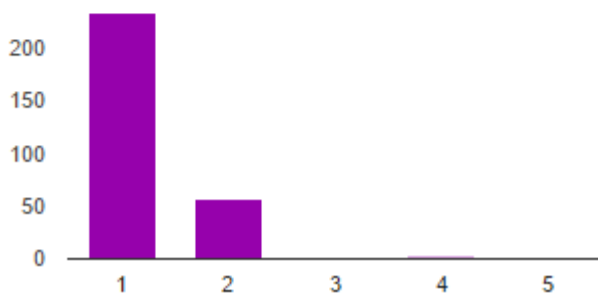


11.4. Urne de vot staționare (45 litri)



1	112	64%
2	49	28%
3	10	5.7%
4	3	1.7%
5	1	0.6%

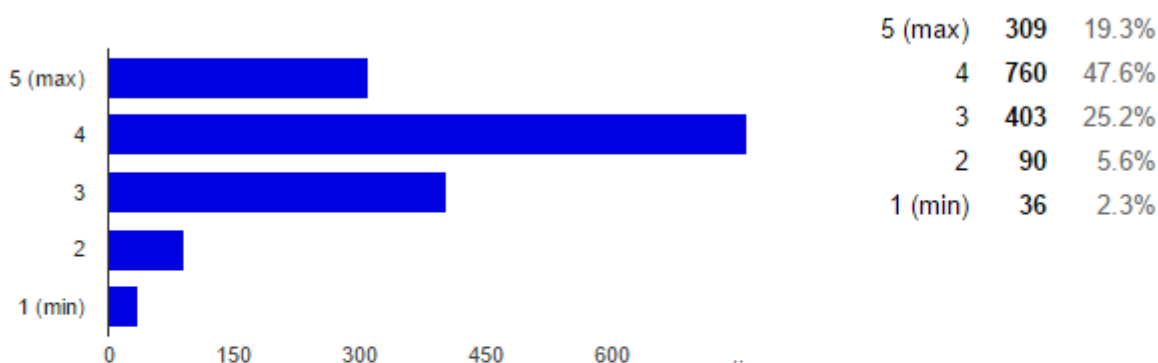
11.5. Urne de vot mobile (27 litri)



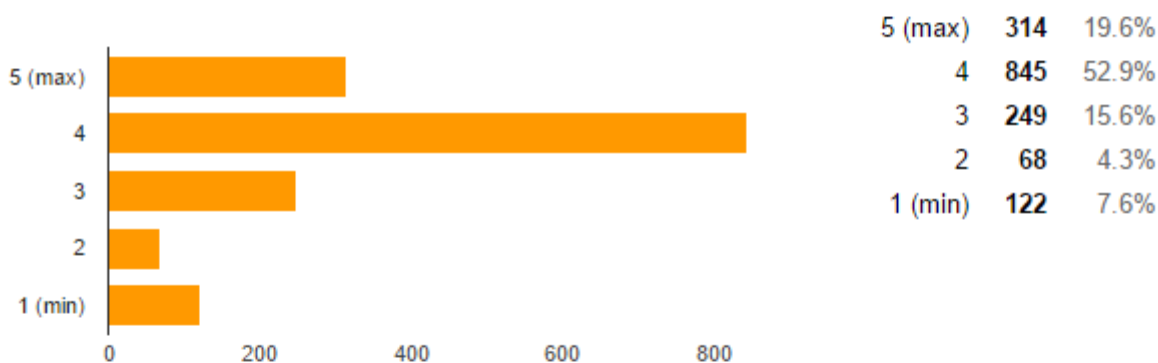
1	233	79.5%
2	57	19.5%
3	1	0.3%
4	2	0.7%
5	0	0%

12. Durabilitatea echipamentului:

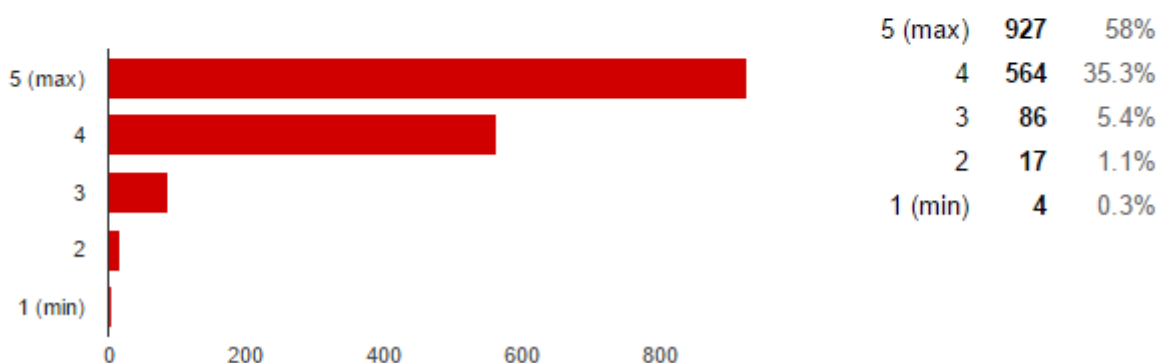
Cabine pentru vot secret? [Cum apreciați nivelul de durabilitate a echipamentului logistic standardizat?]



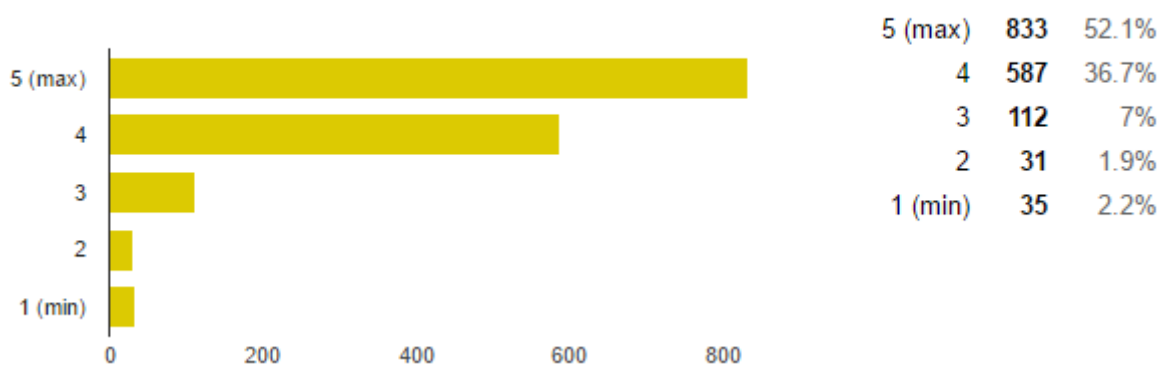
Cabine pentru vot secret pentru persoane cu dizabilități? [Cum apreciați nivelul de durabilitate a echipamentului logistic standardizat?]



Urne de vot staționare (80 litri / 45 litri)? [Cum apreciați nivelul de durabilitate a echipamentului logistic standardizat?]



Urne de vot mobile (27 litri)? [Cum apreciați nivelul de durabilitate a echipamentului logistic standardizat?]



13. Mijloacele tehnico - materiale de care a dispus secția de votare:

Telefon



Fax



Computer



Printer



Xerox



Scanner



Safeu



Da 1480 92.6%
Nu 118 7.4%

Mese



Da 1573 98.4%
Nu 25 1.6%

Scaune



Da 1572 98.4%
Nu 26 1.6%

Indicatori de marcaj



Da 1163 72.8%
Nu 435 27.2%

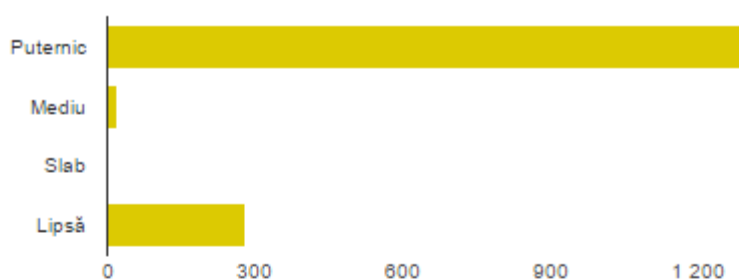
Panou informațional



Da 1327 83%
Nu 271 17%

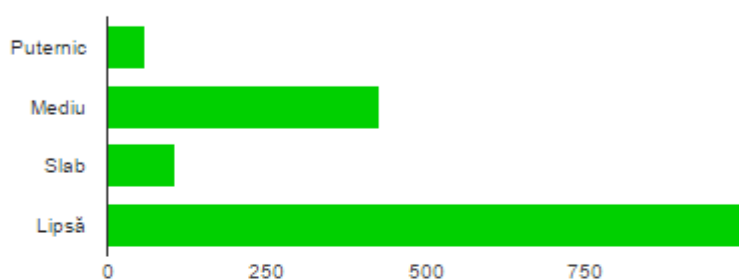
14. Conexiune la internet:

Moldtelecom prin cablu



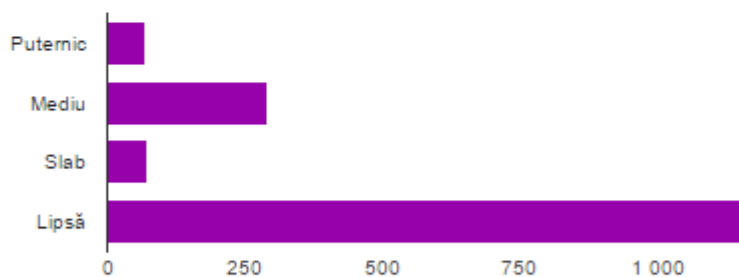
Puternic	1299	81.3%
Mediu	20	1.3%
Slab	0	0%
Lipsă	279	17.5%

Unite



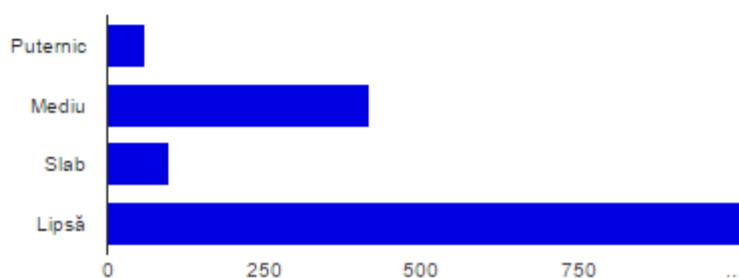
Puternic	59	3.7%
Mediu	428	26.8%
Slab	108	6.8%
Lipsă	1003	62.8%

Orange



Puternic	71	4.4%
Mediu	292	18.3%
Slab	73	4.6%
Lipsă	1162	72.7%

Moldcell



Puternic	62	3.9%
Mediu	419	26.2%
Slab	99	6.2%
Lipsă	1018	63.7%